

Mutant materials

[José de Lange]

Author

Lange, José de

Date

1997

Publisher

[publisher not identified]

Exhibition URL

www.moma.org/calendar/exhibitions/455

The Museum of Modern Art's exhibition history—from our founding in 1929 to the present—is available online. It includes exhibition catalogues, primary documents, installation views, and an index of participating artists.

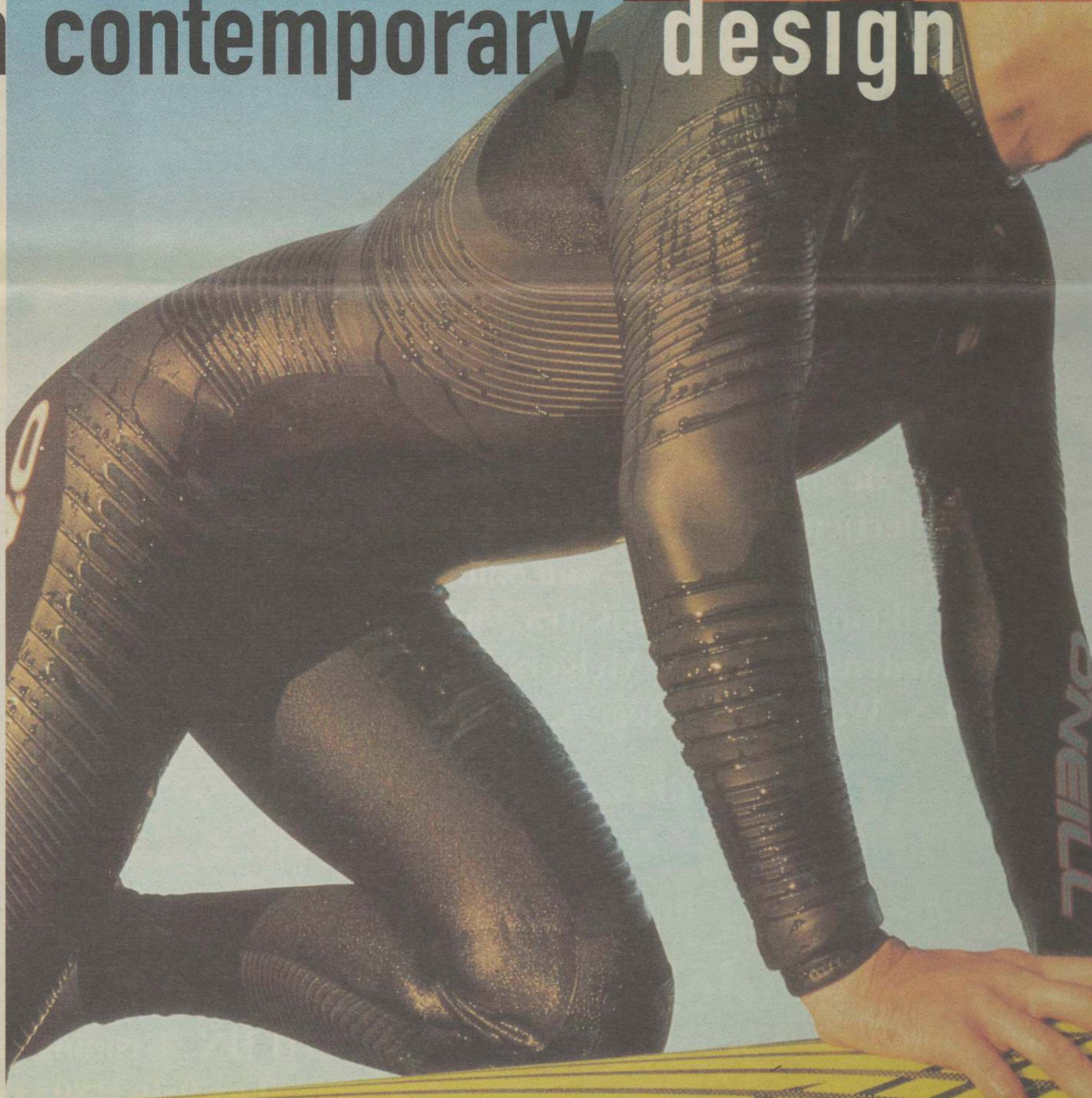
JOB HANSEN 28 SEP T/M 23 NOV 1997
DOOR DE WIND GETEKEND, DOOR HET LICHT GEKLEURD

GRONINGER KEUR 28 SEP T/M 23 NOV 1997
ZILVER UIT STAD EN OMMELANDEN

mutant materials in contemporary design

De tentoonstelling is georganiseerd onder auspiciën van The International Council of The Museum of Modern Art in New York.

14 SEP T/M 30 NOV 1997

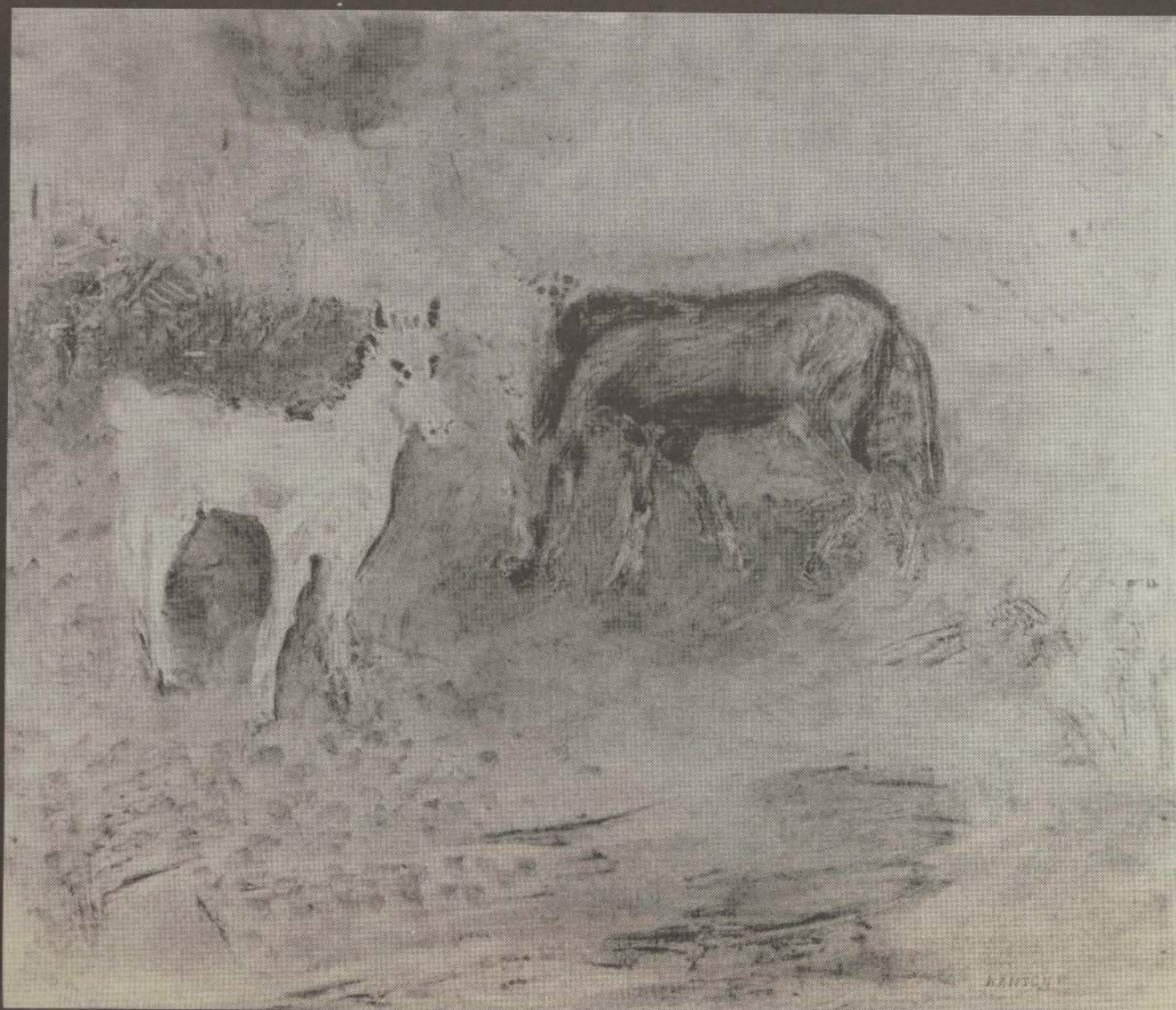
credits: Stephen Peart (British, b. 1958) and Bradford Bissel (American) of Vent Design. "Animal" Wet Suit 1989 (1988). Manufactured by O'Neill, Inc., United States. Graphic design: Swip Stolk with assistance from Carlo Elias

GRONINGER MUSEUM KRANT

1899 JOB HANSEN 1960

& andere PLOEG-leden

Job Hansen 1937

o/p, 31,5 x 36,5

VERKOOP TENTOONSTELLING

27 sept '97 t/m 22 nov '97

de collectie omvat ca. 60 werken, waaronder
schilderijen, gouaches, aquarellen, tekeningen & grafiek
van o.m.

Alkema, Altink, Dijkstra, van Haersolte, Hansen,
Jordens, Martens, Melgers, Alida J. Pott, Walrecht,
H.N. Werkman, Wiegers, van der Zee & van Zweden

di - za 12.00 - 17.00

zo 14.00 - 17.00

het adres voor het werk van de Groninger 'Ploeg'

Kunsthandel - Galerie Hofsteenge

Ged. Zuiderdiep 146

Tel 050-3136496

9711 HN Groningen

Fax 050-3180533

De tentoonstelling **Mutant Materials in Contemporary Design** is georganiseerd door Paola Antonelli, conservator afdeling Architectuur en Design van het Museum of Modern Art (MOMA), New York, onder auspiciën van The International Council of The Museum of Modern Art in New York. Zij toont hoe materialen door nieuwe eigenschappen elkaar kunnen vervangen en nieuwe toepassingen gekregen hebben in industrieel design. De expositie omvat ruim 200 voorbeelden van internationale producten en prototypes, ontwikkeld in de periode 1985-1997. Zij variëren van ontwerpen van belangrijke designers als Achille Castiglione, Ron Arad, Philippe Starck, Stefan Lindfors, Frank O. Gehry en Masayuki Kurokawa tot industriële toepassingen: zwemvliezen, keramische scheermessen, een rolstoel van titanium en een plastic notenkraker.

Bij sommige voorwerpen staat de functie voorop, bij andere de esthetische mogelijkheden.

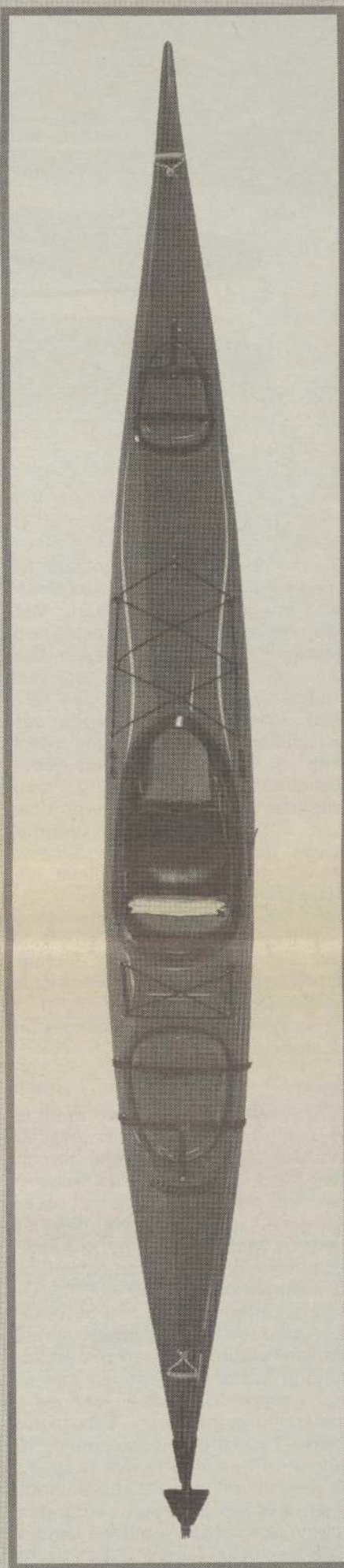
De opstelling is onderverdeeld in verschillende materiaalcategorieën. Per categorie is er ook een deel waarin de objecten aangeraakt kunnen worden.

Aan de oorspronkelijke selectie zijn, speciaal voor de tentoonstelling in het Groninger Museum, door directeur Reyn van der Lugt i.s.m. met Paola Antonelli voorbeelden van Nederlandse ontwerpers toegevoegd. Deze ontwerpen zijn ontstaan nadat de selectie van de expositie in New York vastgesteld was (1995), maar passen binnen het concept.

Zo zijn bijvoorbeeld de badmat van Hella Jongerius en de Soft Lamp van Arian Brekveld toegevoegd aan de categorie Rubber en de Kokkestok, de wandelstok van Ruud Jan Kokke van rubber en hout aan de categorie hout.

De geselecteerde producten zijn divers en geven uitdrukking aan de technische en formele mogelijkheden van zowel nieuw verworven materialen als technologische ontwikkelingen. Deze bieden ontwerpers de mogelijkheid om in vorm, stijl en functie te variëren. Plastic, bijvoorbeeld, kan zo transparant zijn als glas, buigzaam als fiber of metaalachtig als aluminium. Wetenschappers zijn er zelfs in geslaagd de moleculaire structuur van een materiaal te veranderen zodat ze niet alleen anders lijken dan de materialen uit het verleden maar zich ook anders gedragen, nieuwe eigenschappen tonen. Hout kan bijvoorbeeld de zachtheid van bekleding imiteren. Nieuwe technologieën stellen keramisch materiaal in staat de plaats in te nemen van degelijke metaalsoorten.

In de relatie tussen design en technologie is echter geen sprake van eenrichtingsverkeer. Het is niet zo dat de technologische ontwikkelingen geheel bepalen hoe een product wordt vormgegeven. Vormgeving kan het beste worden omschreven als een poging om met behulp van de op dat moment beschikbare nieuwe middelen (materialen en technieken) het ideale object te creëren. De vormgevers weten elk nieuw technologisch concept op zijn eigen waarde te beoordelen en voe-

gen er ideeën aan toe.

Het veranderde karakter van geavanceerde materialen in de hedendaagse vormgeving heeft behalve nieuwe vormen ook een meer experimentele benadering van design tot gevolg gehad. Hierdoor is er een wisselwerking tussen vormgeving en materiaal ontstaan.

De eerste stap om een verandering in materialen tot stand te brengen begint bij het design; een poging om bestaand materiaal te transformeren tot een versie die meer bruikbaar is. Ideaal geavanceerd materiaal is duurzaam, buigzaam en bestand tegen corrosie. Zo is het mogelijk staal in een soort superplastic

te veranderen door koolstofvezels toe te voegen. Dit kan uitgerekt worden tot wel tien keer de oorspronkelijke lengte zonder de structuur van het materiaal aan te tasten. Een andere revolutionaire ontwikkeling verandert juist de structuur van metaal. Met behulp van een mengsel van oxiden kan men verontreinigende deeltjes uit gesmolten metaal halen waardoor het metaal bij het stollen in een glasachtige toestand komt. Dit glasmetaal is extreem goed bestand tegen corrosie en geleidt elektriciteit beter. Dit soort technologische doorbraken worden, hoewel ze nog erg duur zijn, opgenomen door industriële vormgevers.

De tentoongestelde objecten hebben één ding gemeen. Het vasthouden aan een eigenschap van een materiaal is niet langer een vereiste binnen het design. Nieuwe technologieën en productontwikkeling worden gebruikt om de fysieke eigenschap van materialen uit te breiden en te wijzigen en vormen de basis van het design. Dit houdt niet in dat de ontwerpen een persoonlijke visie missen of niet meer ambachtelijk georiënteerd zijn. Sterker nog: hoe geavanceerder en vernieuwender de materialen, hoe ambachtelijker de benadering. De flexibiliteit van de huidige materialen en fabricagemethoden hebben ertoe geleid dat men op zoek is gegaan naar een soort logische schoonheid. De hedendaagse technologie schrijft geen bepaalde esthetiek en materiaal-ethiek voor maar biedt in veel gevallen een grote keuzevrijheid. Geavanceerde technologie stelt ontwerpers in staat stijlen van het verleden te recyclen door producten in nieuw in plaats van traditioneel design te verpakken.

COMPOSIETMATERIALEN

De meest revolutionaire ontwikkeling van designmaterialen is ongetwijfeld die van de composietmaterialen, een van de belangrijkste vooruitgangen in de twintigste eeuwse technologie. Het ontwikkelen van samengestelde of composietmaterialen heeft een nieuwe generatie lichte, supersterke materialen opgeleverd. In composietmaterialen worden de eigenschappen van verschillende materialen gecombineerd. De nieuwe kunstharsen op basis van polymeren zijn polymeerharsen, gemengd met ve-

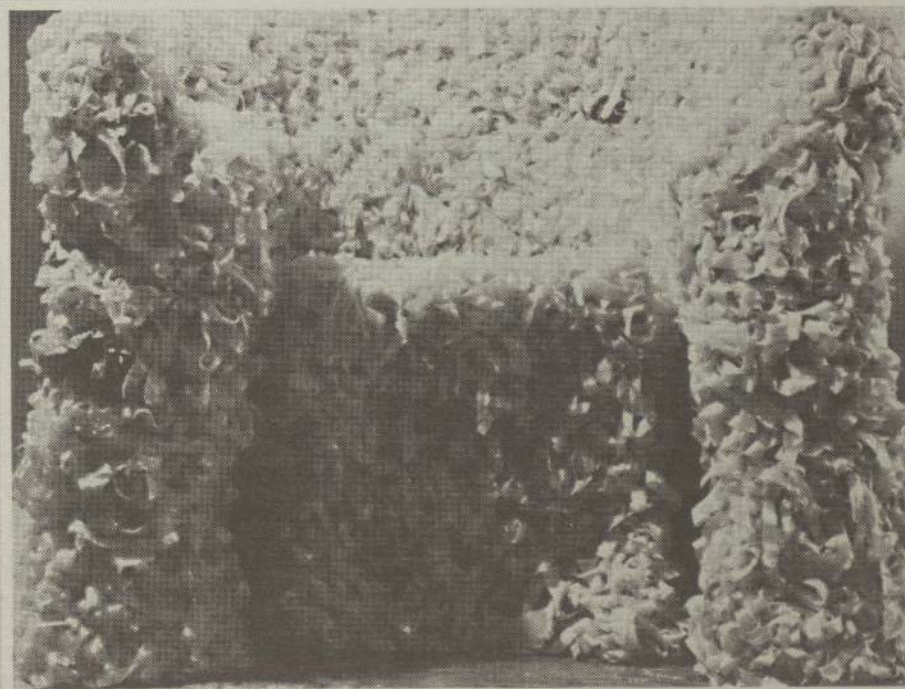
zels, waarbij vezels in verschillende types en lengten worden gebruikt naargelang de verschillende doeleinden. Koolstofvezels zijn hard, glasvezels buigzaam.

Geavanceerde composietmaterialen werden door de defensie-industrie ontwikkeld om te voorzien in de behoefte lichtere en sterkere constructies te maken dan met de bestaande metalen of houten constructies mogelijk was. Met koolstof versterkte kunstharsen zijn, bij gelijk gewicht, zes keer zo sterk als staal. Eind jaren tachtig werden deze hybride materialen niet alleen gebruikt in auto's en vliegtuigonderdelen, maar ook op grote schaal bij de fabricage van een grote verscheidenheid consumptiegoederen, in het bijzonder medische- en sportartikelen.

PLASTICS

Oorspronkelijk werden plastics ontwikkeld om natuurlijke materialen te imiteren. Metaal werd steeds meer vervangen door een steeds groter wordende groep materialen op basis van polymeren. Al voor de Tweede Wereldoorlog was men bezig met het ontwikkelen van plasticsoorten. Na de oorlog leidde de behoefte aan concurrerende procédés voor massaproductie tot het ontwikkelen van nieuwe samengestelde materialen op polymeer-basis. De kosten van gietmetaal zijn fors, terwijl het onderzoek naar polymeren tot resultaat heeft gehad dat verschillende plasticsoorten redelijk goedkoop kunnen worden toegepast. In de jaren '50 maakte het materiaal een emancipatie door; met een overvloed aan exuberante materialen. In de jaren '60 werd plastic een politiek symbool. In series geproduceerd, goedkoop dus voor alle sociale lagen beschikbaar.

Men kan grofweg twee soorten plastic onderscheiden: thermoplastische soorten, die vervormbaar worden door verhitting, en thermohardende, die vervormen en hard worden als gevolg van een chemische reactie. Het basisprocédé voor het vervaardigen van plastic voorwerpen is het door verhitting zachtmaken van de polymeren die vervolgens in een metaal mal worden geperst om af te koelen. Het materiaal kan vervolgens worden geperst (extrusie), getrokken (pultrusie), gesponnen, samengeperst of in een mal gespoten. Door steeds verbeterde productieprocessen kan plastic elke vorm aannemen en toegepast

worden in de vormgeving van veel objecten. Sommige soorten plastic zijn zeer goed bestand tegen ruwe behandeling zonder te beschadigen, terwijl andere soorten tegen zeer hoge temperaturen bestand zijn. Een van de meest bruikbare plastic-soorten die nu in de handel zijn heet acrylonitriël-butadeen-styreen (ABS). Het is een glanzend en hard materiaal dat onder meer wordt gebruikt ter vervanging van metaal in de behuizingen van radio's, telefoons en computers.

RUBBER EN SCHUIM

Een andere vernieuwing sinds 1945 is de ontwikkeling van soorten schuimplastic, waarbij vezels en gas aan een polymeer worden toegevoegd om een dik soort plastic te verkrijgen met een gunstige verhouding tussen sterkte en gewicht. Polyurethaan-schuim bezit waarschijnlijk de meest wenselijke eigenschap in hedendaags materiaal; het heeft 'geheugen'. Het is bijvoorbeeld in staat de vorm van onze voeten in skilaarzen te 'herinneren' of de vorm van onze ruggen in de rugleuning van stoelen.

Een geheel nieuw schuim is Waterlily™, ontwikkeld op basis van water en zonder gebruik van CFK's en andere substanties die het milieu bedreigen. Het materiaal kan gemakkelijk worden gerecycled. Het materiaal wordt tot een groot blok (100x200 cm) gevormd waarna het in elke vorm kan worden gesneden.

METAAL

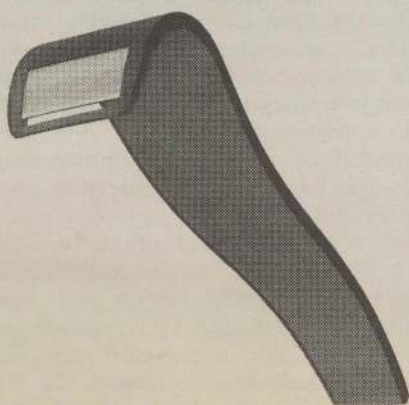
De status van metaal is de afgelopen twee decennia afgenomen. An-

is voor sommige objecten vaak erg gewild, het geeft een voorwerp bepaald cachet. Het verwijst naar de traditie van vakmanschap. Een voorbeeld hiervan is de technologie van metaalcoatings op plastic: een ironische omkering van de geschiedenis, waarbij het surrogaatmateriaal het materiaal imiteert dat het heeft verdrongen.

De vraag naar elasticiteit en lichtgewicht heeft geleid tot het toepassen van titanium in design. Een groot voordeel is dat titanium extreem licht en gemakkelijk te bewerken is. Magnesium is een ander materiaal met nieuw ontwikkelde toepassingen. De isolerende eigenschap van magnesium maakt het geschikt voor geperste profielen en computeronderdelen.

KERAMIEK

Keramik wordt door velen beschouwd als het materiaal van de toekomst. Men heeft de traditionele hardheid en sterkte van het materi-

aal bevordert en het bestendig maakt tegen extreem hoge temperaturen en corrosie. Gevorderde fabricage-technieken, zoals het rechtstreeks transformeren van keramisch poeder in een vaste vorm, maken gebruik van hoge temperaturen en hoge druk, voor het vormen van duurzame snijbladen van messen of scharen, rotoren, vezels in hitte-bestendige kleding en kogelvrije vesten.

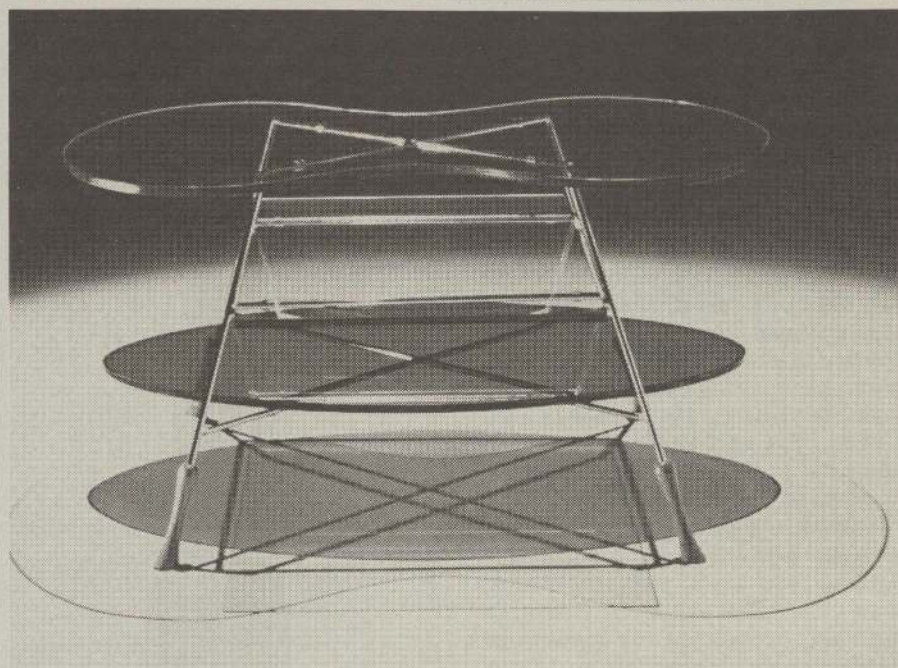
Keramisch materiaal kan de functie en vorm van plastics en metalen aannemen. Het kan voor doeleinden gebruikt worden die voorheen ondenkbaar waren en ontelbare vormen aannemen.

Een bijzondere toepassing van keramisch materiaal is keramisch schuim. Dit wordt gemaakt met open cel polyuretheen-schuim waaraan verschillende oxyden zijn toegevoegd. Bij hoge verhitting smelt de polyurethaan, wat overblijft is keramisch materiaal met het expressieve uiterlijk van een spons.

dere materialen zoals keramiek, plastic en diverse composieten hebben veel terrein veroverd.

Toch is metaal niet helemaal verdrongen. Behalve de nog constructieve toepassingen van staal worden er ook composiet-materialen ontwikkeld op basis van staal en aluminium. Een metalen oppervlak

GLAS

Glas heeft door de eeuwen heen het image van transparantie, breekbaarheid en helderheid bewaard. Vandaag de dag kan het zich echter ook gedragen als plastic of metaal. Glas kan een lens zijn maar ook een kookpan met het uiterlijk van keramiek. Door te experimenteren met verschillende toevoegingen heeft men het fotochromisch glas geperfectioneerd, dit verandert van kleur wanneer het blootgesteld wordt aan licht. Gecombineerd met keramiek vormt het een ijzersterk hittebestendig materiaal dat alleen nog het uiterlijk heeft van glas.

Een nieuw ontwikkelde glas sandwich met een film van liquid-crystal kan ondoorzichtig worden gemaakt door simpelweg op een elektrische schakelaar te drukken.

De mogelijkheden van glas zijn bijna eindeloos.

HOUT

Vergeleken met de andere materialen laat hout zich het minst veranderen. Ook bij hout heeft men gezocht naar technieken die de uiterste grenzen van het materiaal overschrijden. Hoewel er wel vooruitgang is geboekt in de productie technieken blijft hout zijn natuurlijke karakter behouden.

Houtlaminering bleek een bijzonder bruikbare techniek. Wanneer smalle stroken hout met de nerf in dezelfde richting worden gelegd en aan elkaar gelijmd, ontstaat er een sterk, veerkrachtig materiaal. Een nieuw soort houtlamineringstechniek is Softwood™, een laminaat bestaand uit weefsel en hout. De stof en houtlagen worden thermisch verbonden, opgevuld met polyurethaan schuim en onder druk gevormd. Een zacht,

flexibel oppervlak is het resultaat. Het versterken van hout kan ook bereikt worden door toevoeging van high-tech vezels, een toepassing die vooral in sportartikelen te vinden is.

José de Lange

Fotobijschriften

Afbeelding pagina 3 boven
W. Masters (1950), A. Stancil (1951) en G. Barton (1958),
"Sea Lion" Kayak, 1994 (1987),
Gefabriceerd door Upstream
Edge/Rockwood Outfitters,
Canada, voor Perception, Inc.,
United States
Fiber en composietmateriaal

Afbeelding pagina 3 onder
G. Pesce (1939),
"Seaweed" stoel, 1991 (1991)
Gefabriceerd door Pesce, Ltd.,
United States
Met hars geïmpregneerde stoffen

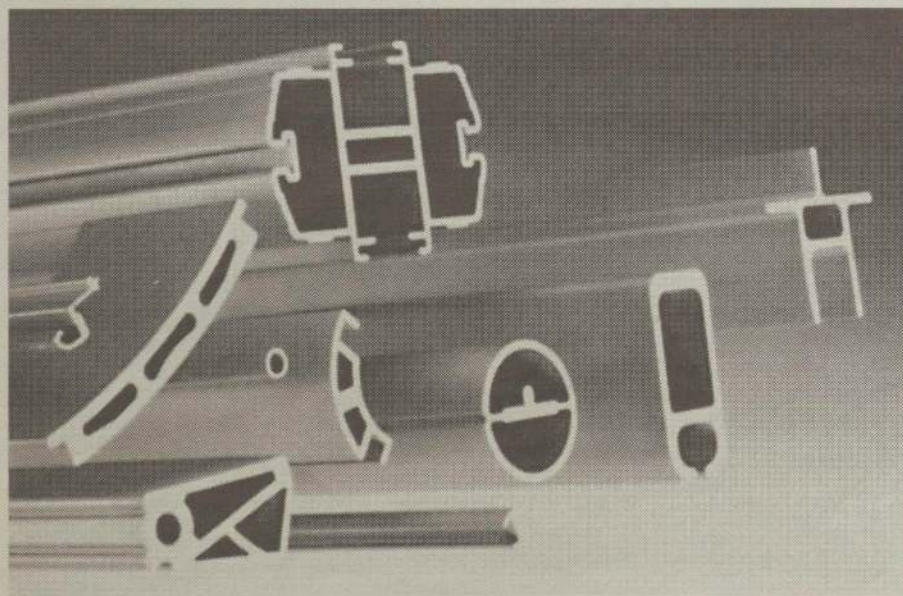
Afbeelding pagina 4 links
M. Kurokawa (1937),
"Gom" Punaises, 1985 (1984)
Gefabriceerd door Fuso Gum
Industry Co., Ltd., Japan
Synthetisch rubber en roestvrij
staal

Afbeelding pagina 4 links onder
The Dow Chemical Company,
Magnesium Profiles, 1987 (1987)
Gefabriceerd door Dow Chemical
Co., United States

Afbeelding pagina 4 midden
R. Lovegrove (1958) van Studio X,
"Advanced Wet Shave" Scheermes
(1993). Prototype door
M.L. Laboratories, Great Britain
Keramisch blad met acryl handvat

Afbeelding pagina 4 rechts boven
K. England Rashid (1960)
"Aura" Koffietafel (1990)
Prototype glas met gekleurde film

Afbeelding pagina 4 rechts onder
F. O. Gehry (1929)
"Cross Check" leunstoel,
1992(1990)
Gefabriceerd door The Knoll Groep,
United States
Esdoorn laminaat

Job Hansen: Architect en schilder van licht en kleur

GRONINGER
MUSEUMKRANT
Mutant Materials 5

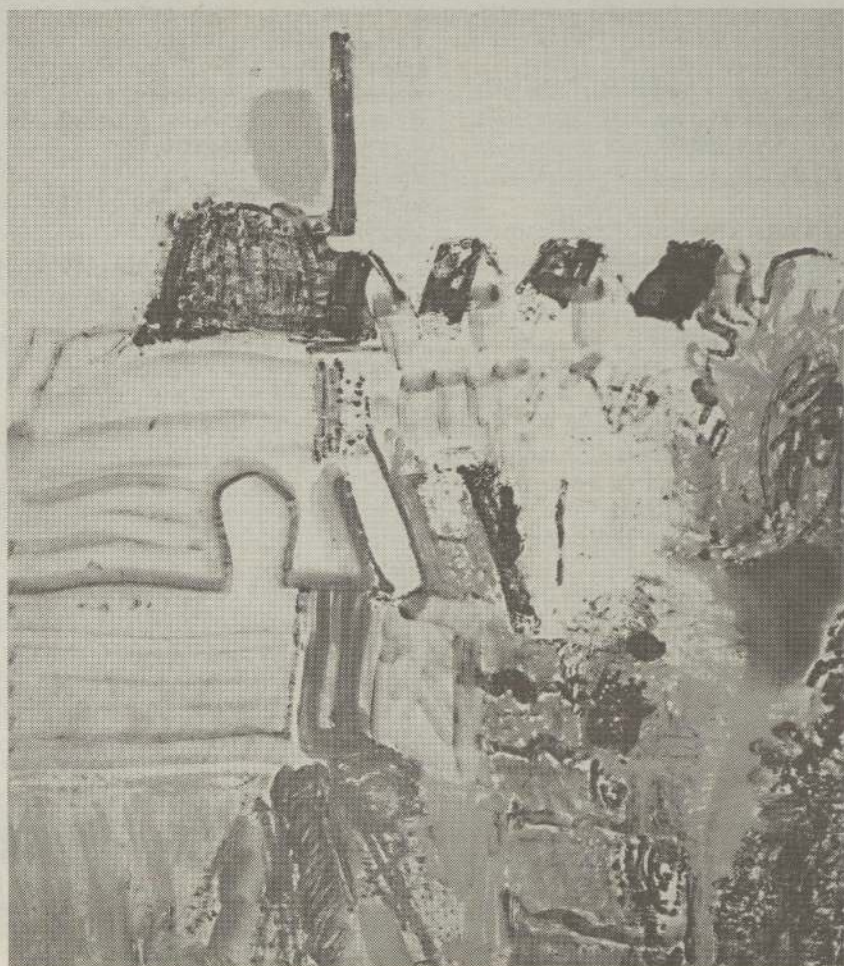

De Groninger kunstenaar Job Hansen (1899-1960) is vooral bekend geworden als schilder en als lid van de Groninger kunstenaarsvereniging De Ploeg. Ook de tentoonstelling in het Groninger Museum richt zich voornamelijk op dit aspect van zijn kunstenaarsschap. Toch wil dit niet zeggen dat dit het enige is waar hij zich mee bezig heeft gehouden, naast schilder is Hansen ook schrijver en architect geweest. Ondanks het feit dat zijn oeuvre op bouwkundig gebied bescheiden van omvang is, zijn veel van zijn ontwerpen zeer de moeite waard en kenmerkt zijn bouwkunst zich net als zijn schilderkunst door een heel eigen stijl.

De architect Job Hansen

Voordat Job Hansen zich serieus aan het schilderen gaat wijden (pas in 1927 maakt hij zijn eerste schilderijen) is hij werkzaam als architect. Hij start zijn carrière in 1922 als bouwkundig tekenaar bij het architectenbureau van Evert van Linge te Groningen. Al snel mag hij zich ook gaan bezighouden met het werkelijke ontwerpproces. Zijn eerste echte opdracht voor het bureau is het ontwerpen van een groot glas-in-loodraam voor het Corsettenmagazijn Coppers aan de Herestraat in Groningen.

Na enkele jaren bij Van Lingen werkzaam geweest te zijn besluit hij als zelfstandig architect verder te gaan. Zijn eerste opdracht in deze hoedanigheid is het ontwerpen van twee dubbele woningen in Leiden. In de jaren daarna ontwerpt Hansen nog vijf keer een geheel nieuw gebouw. Het overige deel van zijn bouwkundig oeuvre bestaat uit verbouwingen van reeds bestaande panden. Verreweg de meeste van zijn ontwerpen maakt hij vóór de Tweede Wereldoorlog, alleen het ontwerp van een woonblok aan de Radesingel te Groningen stamt uit de jaren '50. Hoewel Hansen duidelijk een heel eigen stijl en opvattingen over architectuur en bouwen heeft, zijn er in zijn ontwerpen zeker invloeden van buitenaf te onderscheiden. Zijn manier van gevelbehandeling, zoals het doorbreken van vlakheid en het creëren van een ruimtelijke vorm en het voor hem typerende hoekraam zijn elementen

Job Hansen, Daken Noord (Grachtstraat), 1955, olieverf op triplex, particuliere collectie

die duidelijk naar de architectuur van De Stijl verwijzen. In zijn veelvuldige gebruik van bovenlichten en grote ramen is juist de invloed van het functionalisme terug te vinden. Deze toepassing toont zijn grote aandacht voor licht en lucht, elementen die binnen het functionalisme van groot belang waren. Hansen houdt bij de opbouw van de gevel en de indeling van de ruimte rekening met de verschillende functies van een pand. Hieruit spreekt eveneens zijn belangstelling voor het functionalisme binnen de architectuur.

Het spreekt voor zich dat de schoonheidscommissies een stempel op het uiteindelijke resultaat hebben gedrukt; als architect moet Hansen al zijn ontwerpen door een dergelijke commissie laten keuren en rekening houden met de wensen en ei-

sen van de commissieleden. In de jaren '30, wanneer Hansen de meeste van zijn ontwerpen maakt, zijn de schoonheidscommissies behoudend en traditioneel. Het is daarom niet verwonderlijk dat ondanks zijn belangstelling voor moderne bewegingen als De Stijl en het functionalisme, veel van zijn ontwerpen traditionele elementen bevatten en niet echt revolutionair te noemen zijn.

De woning en het atelier aan de Grachtstraat 42; licht en kleur

Zoals eerder genoemd bestaan Hansens opdrachten voor het grootste gedeelte uit verbouwingen. Ondanks het feit dat de architect bij de verbouwing van een al bestaand huis met een aantal beperkingen te maken krijgt, zijn ook in Hansens ontwerpen voor verbouwingen heel duidelijk zijn eigen stijl en een aantal telkens terugkerende elementen te herkennen. In al zijn ontwerpen is de grote aandacht voor de inval van daglicht terug te vinden. Licht en kleur zijn voor hem zeer bepalend voor de beleving van de ruimte. Dit verklaart zijn voorkeur voor het gebruik van bovenlichten en grote ramen, die in al zijn ontwerpen voorkomen.

Een goed voorbeeld hiervan is het ontwerp dat hij in 1933 maakt voor de verbouwing van zijn eigen huis aan de Grachtstraat 42 in Groningen. Hij wil van de kleine woning een gecombineerde woon- en atelierruimte maken. Het atelier situeert hij op de eerste verdieping en om de plaatsing van een groot, van plafond tot vloer doorlopend raam mogelijk te maken, besluit hij om de bestaande voorgevel (met schuin dak) te veranderen in een hogere, geheel rechte gevel. Door deze aanpassing ontstaat tevens ruimte om op de eerste verdieping in de zijgevel een driehoekig raam te plaatsen. Aan de achterzijde van het huis verhoogt hij het dak en kan daardoor

ter hoogte van het atelier een langwerpige liggende raam maken. Door al deze veranderingen wordt het atelier een licht, helder en ruim aanvoelend vertrek. Niet alleen bij het ontwerpen van het atelier heeft hij de inval van daglicht een grote rol laten spelen, hij wil dat de hele woning licht en luchtig is. Zo maakt hij het dak van de keuken van draadglas en plaatst zowel boven de slaapkamer als boven de trap een aantal bovenlichten.

Kleur speelt net als licht een belangrijke rol bij zijn ontwerpen. In het huis aan de Grachtstraat laat hij kleur voor een groot deel de sfeer en uitstraling van het interieur bepalen. De woning krijgt een helder rood geschilderd plafond, lichtgele wanden en een vloerbedekking van zwart linoleum.

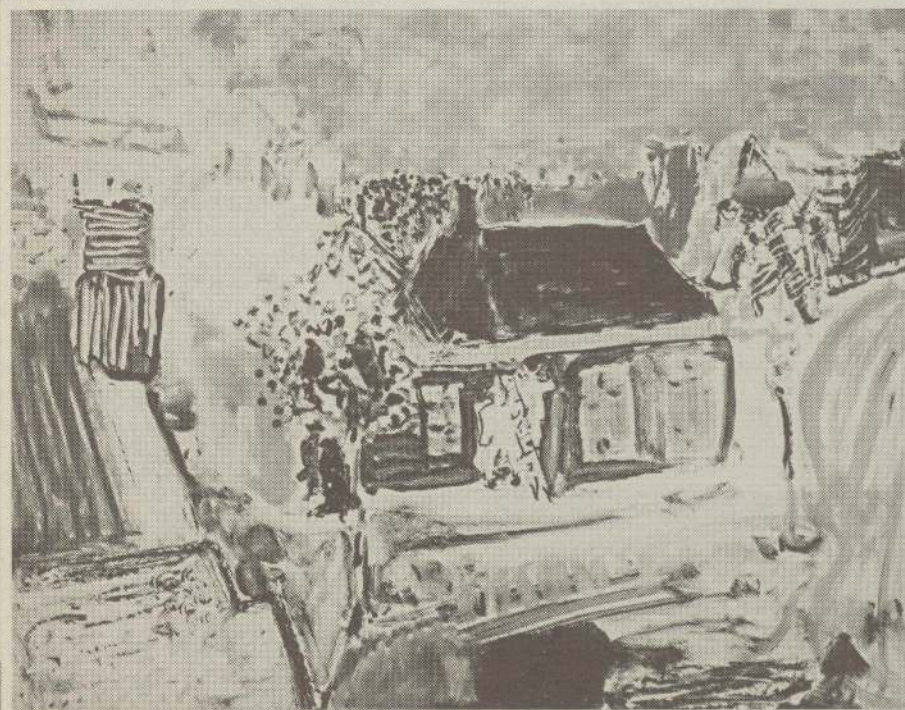
Het atelier aan de Grachtstraat is niet alleen een goede illustratie van zijn opvattingen over bouwkunst, maar blijkt ook zeer bepalend te zijn geweest voor zijn onderwerpkeuze en werkwijze bij het schilderen.

De schilder Job Hansen

In 1927, wanneer Hansen zich vestigt als zelfstandig architect, begint hij voor het eerst te schilderen, in eerste instantie min of meer als tijdverdrijf. Samen met zijn vriend, de schilder Jan Altink (1885-1971) maakt hij in deze periode talloze tochten langs het Reitdiep in Groningen. Tijdens deze wandelingen schilderen ze beiden het Groningse landschap, in die tijd een geliefd onderwerp bij de Ploegkunstenaars, en laat Hansen het stadsleven als thema links liggen. In de eerste jaren schildert hij enkel 'en plein air', dat wil zeggen dat hij in de buitenlucht ter plaatste schildert wat hij ziet. Hij is een zeer expressief schilder en werkt spontaan, met een stuk triplex op zijn schoot in plaats van op een schildersezelt. De persoonlijke expressie en de beleving van het licht zijn voor hem belangrijker dan een correcte weergave van de natuur. Hij past diverse technieken toe, zo gebruikt hij naast de kwast ook zijn handen en vingers en krast hij met zijn nagels en scheermesjes en de achterkant van het penseel in de verf. Dit alles verhoogt de expressiviteit en persoonlijkheid van zijn werk. De werken uit deze periode worden wel 'benzinerellen' genoemd. De term is afkomstig van Hendrik Werkman (1882-1945), die vindt dat Hansen als het ware aquarelleert met met benzine verdunde olieverf.

In 1933 komt er echter een radicale omslag in zijn thematiek en in zijn werkwijze. Deze ommekeer valt samen met zijn intrek in het pand aan de Grachtstraat en er kan gesteld worden dat het atelier bijgevolg van grote invloed is geweest op zijn schilderkunst. In 'Het Laatste Oordeel' van februari 1933 schrijft hij over het pand. Hij vertelt dat hij het speciaal gekocht heeft om het uitzicht. Hij wil gaan schilderen wat hij vanuit zijn raam in het atelier waarneemt. Over de plaatsing van het grote raam aan de voorzijde van het atelier heeft hij dan ook zeer bewust nagedacht; om het uitzicht op het plantsoen te vergroten laat hij het raam tot aan de vloer doorlopen en plaatst hij het net niet helemaal recht in de gevel.

Vanaf het moment dat hij het atelier in gebruik neemt besluit hij het en

Job Hansen, Huisschilders op ladder en twee oude vrouwtjes, 1952, olieverf op triplex, particuliere collectie

Job Hansen: Architect en schilder van licht en kleur

plein air schilderen vaarwel te zeggen en werkt hij alleen nog maar binnenshuis. Hiermee verandert ook zijn onderwerpkeuze; schildert hij in de eerste jaren vooral het Groninger landschap, in de jaren na 1933 maakt hij talloze schilderijen die het uitzicht vanuit zijn atelier en vanaf het dakterras tonen: het Noorderplantsoen, de bocht van de plant-

soengracht en de Grachtstraat en de Noorderdwarsstraat. En hoewel hij er in de jaren vijftig opnieuw op uit trekt om in het Groninger land inspiratie op te doen voor zijn werken, blijft hij zijn schilderijen in het atelier maken.

Ondanks deze verandering van thematiek en werkwijze blijft zijn werk wel zeer persoonlijk en expressief

en blijft hij variëren met techniek. Ook de beleving van licht en kleur blijft een grote rol spelen en deze verworven uiteindelijk zelfs tot zelfstandige beeldmiddelen. Daarnaast blijft hij gebruik maken van de voor hem zo kenmerkende en belangrijke witte ondergrond. Inhoudelijk verbeeldt deze de reflectie van het licht, waar de kleuren hun kracht en waarde aan ontleen. Daarnaast heeft het wit een beeldende functie; de vormen duidt hij aan door uitsparingen in het wit te maken waar hij omheen schildert. Zijn werk blijft dus ook in de latere jaren zeer persoonlijk en uiterst boeiend en geeft hem een bijzondere plaats onder de leden van De Ploeg.

Uiteindelijk wordt het schilderen steeds belangrijker en dringt de architectuur langzaam naar de achtergrond. Hij gaat zich meer en meer een beeldend kunstenaar in plaats van een architect voelen en in 1956 besluit hij om zijn lidmaatschap bij de Bond van Nederlandse Architecten op te zeggen en definitief voor het schilderen te kiezen.

Mijn kennismaking met Job dateert al vanaf 1936. Ik geloof dat ik hem als mens en kunstenaar het beste kan typeren met het volgende verhaal, dat plaats vond in de jaren 53-54.

Destijds zat ik ieder jaar meestal een maand in Parijs. Een vriend van mij in Basel gaf mij een opdracht voor het maken van een ijzerplaatje en tijdens het plaatsen logeerde ik bij hem. We bezochten daar een met hem bevriende uitgever van moderne kunstboeken (Skira). Deze man toonde ons diverse facsimile-drukken op ware grootte van diverse kunstenaars, gemaakt in beperkte oplage en bestemd voor diverse musea. Bij 't afscheid kreeg ik van hem een rolletje met een facsimile van een portret van Picasso van een vrouw, uit zijn Guernica periode: Tête de Femme. In Groningen werd deze voorzien van een lijst en tentoongesteld in een etalage van de Mangelgang.

Jan van der Zee ging bij zijn vriend Job op bezoek en vroeg aan Job: "Hoe komt Siep aan een Picasso?"

Waarop Job bedachtzaam als altijd antwoordde: "Vriendschap waar-schijnlijk, hij heeft ook vier Hansens!"

Siep van den Berg

Martina Rijfkgel.

GRONINGER
MUSEUMKRANT

Mutant Materials

6

Tot een paar dagen voor zijn dood bezocht ik hem gedurende lange tijd elke dinsdag om een uur of vier.

Behalve de laatste keer telkens zittend in een door hem zelf ontworpen en gemaakte stoel. We brachten geruime tijd samen hoofdzakelijk zwi-gend door.

In mijn familie komen een aantal van zijn werken voor. De titel van één van die werken is "Augustus op de tweede verdieping", gemaakt en getiteld na een recensie in het N. v.h. N. van Johan Dijkstra waarin deze o.a. opmerkte: "aardige speelse werkjes, oppervlakkig met weinig diepgang".

Hansen ten voeten uit. Zijn werk: gevoelig, kleurrijk, sterk. Kijken, niet over praten.

Albert Waalkens

Hoofdsponsor tentoonstelling:
Groene Land Verzekeringen

OVVM voortaan Groene Land Verzekeringen

Groene Land
VERZEKERINGEN ■

Voor veel Groningers zal het verdwijnen van de naam OVVM wel even wennen zijn. Met ingang van 1 januari 1998 zal de bekende schade-verzekeraar een fusie aangaan met de in Zwolle en Meppel gevestigde

schade- en zorgverzekeraar Groene Land Verzekeringen. Al vanaf 1 september aanstaande zal OVVM onder de naam Groene Land Verzekeringen door het leven gaan. Om het heuglijke feit van de fusie te vieren treedt Groene Land Verzekeringen op als hoofdsponsor van de expositie rond het werk van Job Hansen.

Met de fusie tussen OVVM en Groene Land ontstaat een voor de klant ideale situatie. Voor een zeer brede dienstverlening op het gebied van

zorg-, schade-, en levensverzekeringen kan de klant voortaan terecht op hetzelfde adres en dat tegen een prima prijs-kwaliteitsverhouding.

In het geval van Groene Land Verzekeringen bovendien ook nog eens bij een maatschappij met een naam die natuurlijk heel mooi past bij de regio. Die regio strekt zich overigens uit over de provincies Gelderland, Overijssel, Flevoland, Drenthe en Groningen.

Voor alle relaties van Groene Land verzekeringen zijn er verschillende kortingsacties rond het Groninger Museum en de expositie opgezet.

Uiteraard siert het logo van de verzekeraar het drukwerk - waaronder een prachtige catalogus - dat bij de expositie verschijnt. Het Groninger Museum gaat er namelijk praten op om samen te werken met een succesvolle partner uit het bedrijfsleven!

Groninger keur, zilver uit stad en ommelanden

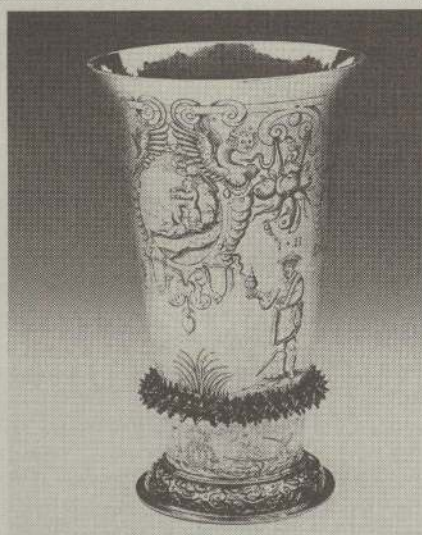

De tentoonstelling *Groninger Keur, zilver uit stad en ommelanden* omvat een grote collectie gebruiks-zilver uit de 17de tot en met de 19de eeuw. Het is een privé-verzameling die in bruikleen is gegeven aan het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum te Schoonhoven, waar deze collectie eerder te zien is geweest. Het museum in Schoonhoven en het Groninger Museum hebben samen de bijbehorende catalogus geproduceerd. De collectie omvat alleen gebruiks-zilver en geen kerkelijk- of overheidszilver. In de tentoonstelling zijn ruim 260 pronkstukken uit deze collectie te zien die tevens in de catalogus staan afgebeeld en uitgebreid worden beschreven.

Hieronder wordt aan de hand van een aantal specifieke voorbeelden uit de tentoonstelling ingegaan op de geschiedenis van het Groninger zilver en de Groninger zilversmeden.

Beker, Arent Hamminck, Groningen, 1671/72 (cat.nr. 16)

Eén van de pronkstukken op de tentoonstelling is deze bijna 20 cm. hoge beker. Aan de vorm van de be-

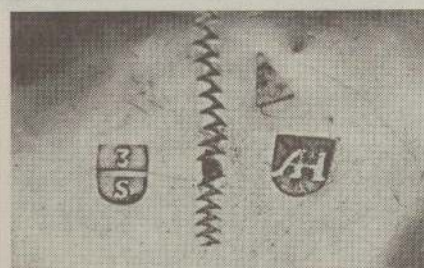
ker, van de wand die oplopend steeds breder wordt, is al te zien dat ze in Groningen vervaardigd is. Kenmerkend is ook de voet met onder andere een versiering van vier gevleugelde engelenkopjes. Ook de stekelrand is een typisch Groninger element. De fraaie gravering toont in drie medaillons scènes uit het scheppingsverhaal, waaronder de schepping van Eva, die geïnspireerd waren op Duitse kopergravures uit 1540. De staande figuren zijn de

Drie Koningen met hun geschenken. Tussen voet en stekelrand is een jachtscène te zien.

Deze beker was voor particulier gebruik, maar bekens van dezelfde vorm werden vanaf de 17de eeuw ook in de hervormde kerken voor het avondmaal gebruikt.

Beker, Arent Hamminck, Groningen, 1671/72 (cat.nr. 16)
detail bodem met jaarletter 3/S en meesterteken AH

Onder de beker van Hamminck zijn een aantal merken geslagen waarvan te zien is waar en wanneer de beker gemaakt is en door wie. Het keuren van zilver was in handen van goud- en zilversmedengilden. Een dergelijk gilde werd in Groningen in 1512 opgericht. Aan het hoofd van het gilde stonden de ol-

derman en de hoveling. Zij vertegenwoordigden het gilde bij het stadsbestuur, beheerden het geld en de belangrijke documenten, en zij regelden de controle op het zilvergehalte. Er werd een stukje zilver uit het voorwerp gestoken - het zog-zag groefje op de foto - om het zilvergehalte te bepalen. De belangrijkste dag voor het gilde was 25 juni, de naamdag van de patroonheilige St. Eligius. Rond die datum kwam er een nieuwe olderman in functie die een jaar lang 'zijn' jaarletter gebruikte voor het keuren van het zilver. De vorm van de jaarletter is afgeleid van het Groninger stadswapen. In de ruimte onder de balk kwam een letter van het alfabet te staan. In 1607 werd begonnen met de letter A wat tegenwoordig 'het eerste alfabet' genoemd wordt. Op deze beker staat de jaarletter 3/S en dit betekent dat het om het derde alfabet gaat en de letter S van dit alfabet. Door de wisseling van olderman in het midden van het jaar wordt de Groninger jaarletter aangeduid met twee kalenderjaren. Voor deze beker zijn dit de jaren 1671 en 1672. Zo weten we nu dat de beker gemaakt is in Groningen in de tweede helft van 1671 of in de eerste helft van 1672.

De naam van de maker van de beker is af te leiden van het *meesterteken*. Elke meester had zijn eigen teken. Meestal is het de samenvoeging van zijn initialen, een zogenaamde monogram. Onder deze beker staan de letters *AH* in een schild en dit is het meesterteken van Arent Hamminck. Hij was meester geworden in 1666 of 1668 en werkte tot 1693.

De weg naar het meesterschap was lang en kostbaar. Het gilde had een lange lijst met voorwaarden opgesteld waaraan een meester moest voldoen. Eén van die voorwaarden was het maken van een aantal proefstukken op eigen kosten.

Er zijn veel goud- en zilversmeden geweest in Groningen. De catalogus 'GRONINGER KEUR' geeft een overzicht van ruim 650 meesters die vanaf de middeleeuwen tot de opheffing van het gilde in 1798 gewerkt hebben. Van alle nu bekende meestertekens en jaarletters zijn foto's opgenomen. Vanaf het begin van de 19de eeuw werden de keuringen in handen van de overheid gegeven en gestandaardiseerd.

Borstel, vermoedelijk Groningen, ca. 1679 (cat.nr. 111)

Wanneer een voorwerp geen merken heeft, is het soms mogelijk om aan de hand van afgebeelde wapens en inscripties de Groninger herkomst te traceren. Een voorbeeld hiervan is deze kledingborstel. De borstel heeft een zilveren rug waarop een alliantiewapen is gegraveerd en de inscriptie *Olseija Mareia Auwema 1679*. Het alliantiewapen is van de beide ouders van Ulsia Maria Auwema, Ivo Auwema en zijn tweede vrouw Etta Coenders. De familie woonde op de borg Auwema te Tolbert. Op een beker gemaakt in 1645/46 door de Groninger zilversmid Coop Broeils is dit wapen ook te zien. (cat.nr.9) In 1686 schonk Ulsia Maria Auwema een zilveren avondmaalsbeker en een schenkan met een zilveren deksel aan de kerk van Tolbert. Op de beker en het deksel staan eveneens de wapens.

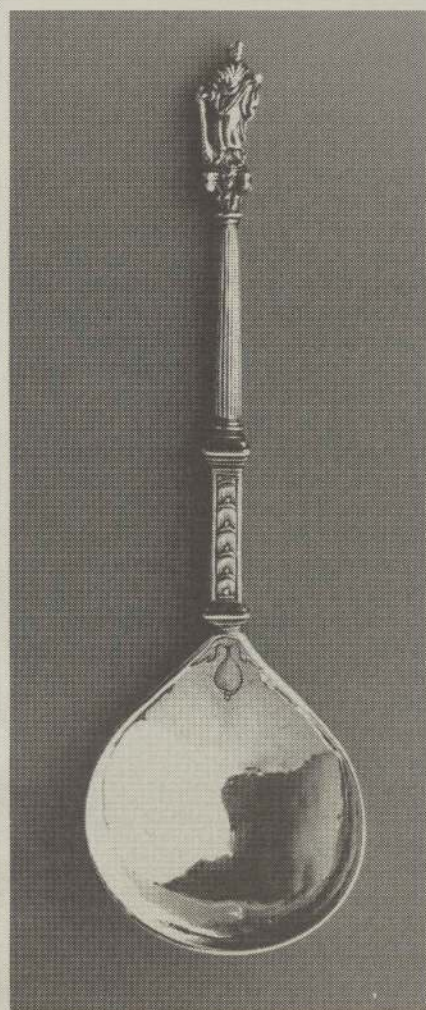

Apostellepel, stad Groningen, 1609/10 (cat.nr. 148)

De oudst bewaarde zilveren lepels in Groningen dateren uit het begin van de 17de eeuw. Op de foto staat een mooi voorbeeld van een *apostellepel*. Het figuurtje boven op de steel stelt de apostel Judas Thaddeus voor. Hij is herkenbaar aan zijn attributen; een knots. De steel is opgebouwd uit twee delen; onder een versiering van schubben het zogenaamd *geteld geld* motief, daarboven een zuil met een Corintisch kapitool.

Op de tentoonstelling is een bijzondere reeks van dertien lepels met de twaalf apostelen en Christus te zien.

Daarnaast is een groot aantal prachtige lepels uit de 17de eeuw te bewonderen.

Brandewijnskom, Jan de Booser, Groningen, 1682/83 (cat.nr. 22)

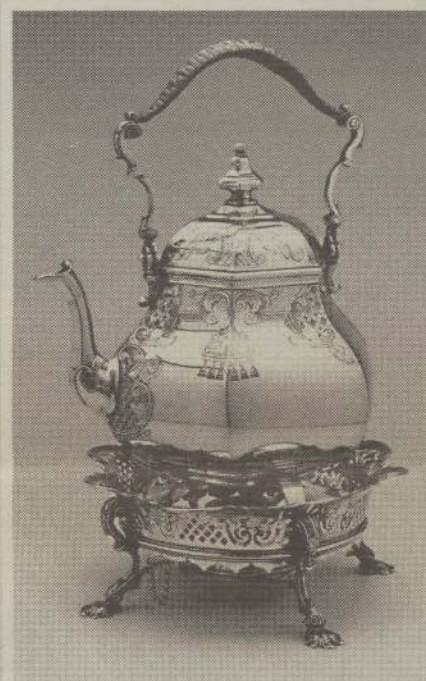
Het meest herkenbare voorbeeld van Groninger zilver is een brandewijnskom. De ovale bak met acht lobben staat op een voet en heeft S-vormige oren met veelal een drakenkopje. De variatie zit met name in de versiering van de lobben, zoals dit voorbeeld met bloemen en een (latere) gravering van een jachthond. Op veel brandewijnskommen is een (familie)wapen gegraveerd. Of de kommen ook daadwerkelijk voor brandewijn gebruikt werden in de 17de eeuw is niet met zekerheid te stellen. De combinatie van een apostellepel bij een brandewijnskom is een traditie die waarschijnlijk later is ontstaan, want apostellepels werden nauwelijks meer gemaakt na 1655 en brandewijnskommen dateren met name van na dit jaar.

Theepot, Lucas van Giffen II, Groningen, 1776/77 (cat.nr. 74)

Waterketel, Arnoldus van Essen, Groningen, 1744/45 (cat.nr. 61)

In de 18de eeuw werd het drinken van thee en koffie algemeen gebruik. Thee werd gezet in een trekpotje, waarvan dit exemplaar een fraai voorbeeld is. De sterke thee werd in de kopjes aangelengd met heet water uit een *bouilloire*, een ketel op een komfoor. Er zijn op de tentoonstelling diverse theepotjes

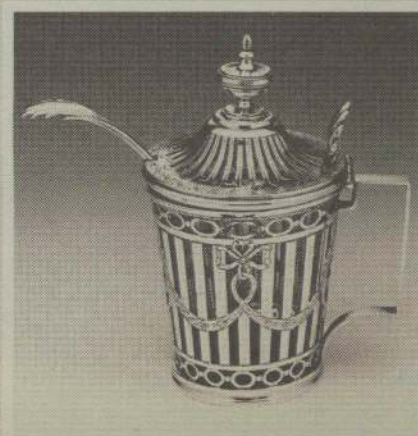

uit verschillende perioden te zien. Verder zijn er allerlei andere voorwerpen die tot de thee- en koffietafel behoorden, zoals theebusjes, melkkannetjes, lepeltjes, roomkommen en roomlepeltjes.

De maker Lucas van Giffen II kwam uit een grote familie van zilversmeden. Op de tentoonstelling zijn van vier generaties van deze familie een diversiteit aan voorwerpen bij elkaar gebracht.

Mosterdpot, Lucas van Giffen II, Groningen, 1786/87 (cat.nr. 81)

In de collectie bevinden zich een groot aantal mosterdpotjes. Een mosterdpotje is herkenbaar aan het kleine formaat en de deksel met een opening voor een mosterdlepeltje.

Mosterd tast zilver aan en daarom horen er altijd binnenbakjes in mosterdpotjes. In de opengewerkte mosterdpotjes zijn de binnenbakjes te zien, zoals deze mosterdpot met een blank glazen binnenbakje. De mosterdpotjes hebben allerlei vormen en versieringen waardoor een beeld gegeven wordt van de stijlgeschiedenis van het einde van de 17de tot en met het begin van de 19de eeuw. De tentoongestelde voorwerpen geven aan dat de uitbundige en overdadige versieringen van de barok en rococo in Groningen wel gevolgd werden, maar soberder en eenvoudiger dan in de rest van Nederland. Het mosterdpotje op de foto is een mooi voorbeeld van de Neo-Classicistische periode waarin de strakke symmetrische vormen en de versieringen met guirlandes en strikken geïnspireerd waren op Griekse en Romeinse voorbeelden.

Ida Stamhuis

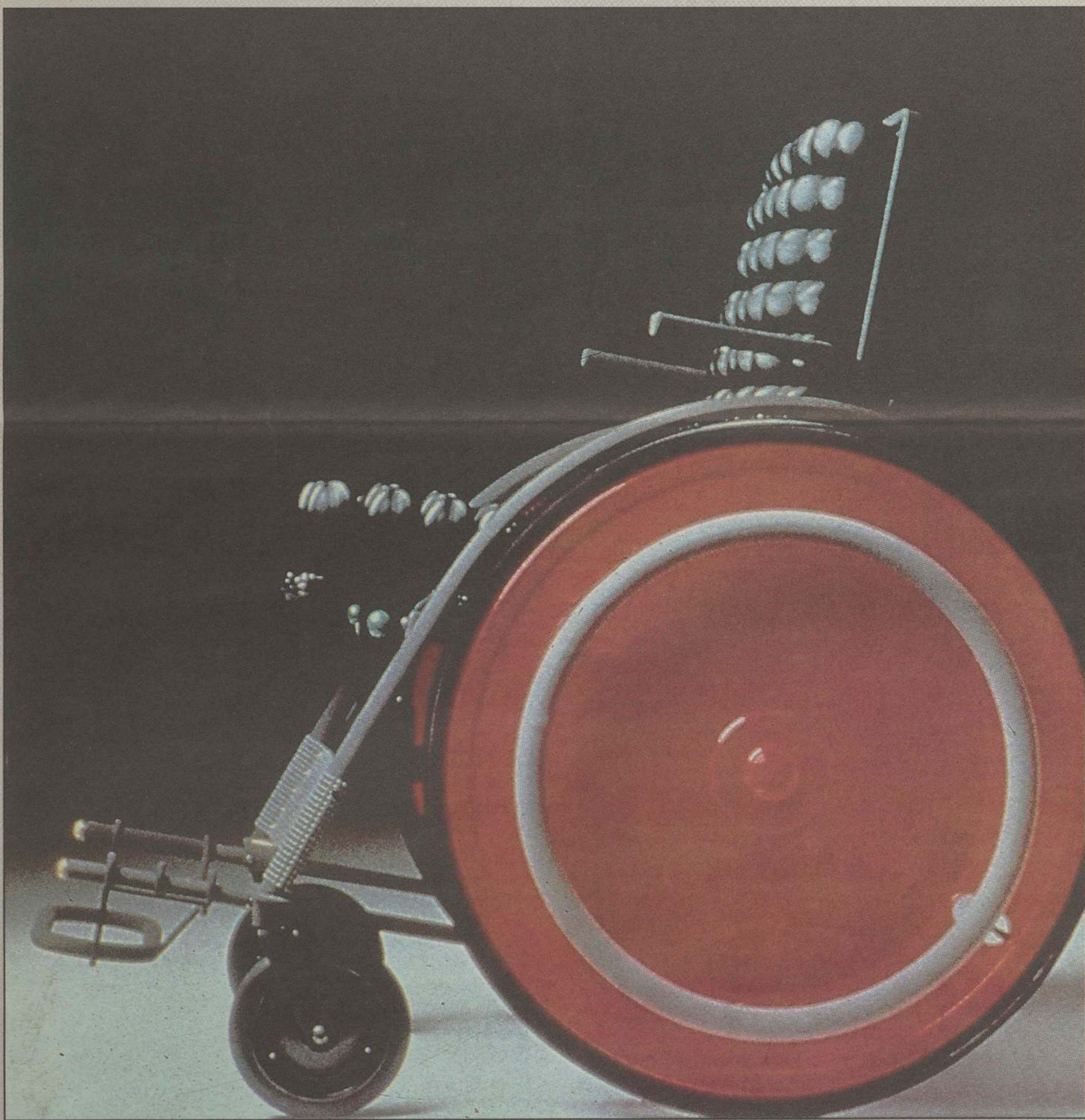
Tentoonstellingsperiode: 28 september tot en met 23 november 1997

Alle voorwerpen: bruikleen Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum, Schoonhoven

foto's: Tom Haartsen
detailfoto: Groninger Museum

Catalogus: GRONINGER KEUR, ZILVER UIT STAD EN OMMELANDEN, drs. J.P. van Rijen

Het familieportret Wijchgel en de borg Lellens

GRONINGER
MUSEUMKRANT

Mutant Materials

10

In de ovale zaal west is van 23 augustus tot en met 16 november 1997 een tentoonstelling te zien rond het recent aangekochte portret van de familie Wijchgel van Lellens. Het is een op doek geschilderd olieverfschilderij in de originele lijst en heeft de imposante afmetingen van 2 meter 50 bij 1 meter 80. Het familieportret is geschilderd door Gerardus De San in 1796.

Het familieportret toont het gezin Wijchgel met zittend aan tafel Hendrik Louis Wijchgel en staande van rechts naar links zijn echtgenote Hermanna van Gesseler, de oudste dochter Enna en de jongste dochter Hillegonda. In het boekje dat ze in haar hand heeft is het volgende te lezen: *Hendrik Louis Wychgel van Lellens gebr den 1sten sept. 1757 gehuwt den 12 febr 1787 met Hermanna van Gesseler gebr den 1sten meert 1757 Hun kinderen zijn Enna Hillegonda gebr den 23 febr 1790 en Hillegonda Louisa gebr den 6 may 1791.* Op de rechter pagina is te lezen: *'Geerardus De San van Brugge invenit et pinxit Groningae anno 1796'* ('bedacht en geschilderd door Gerardus De San uit Brugge in Groningen in het jaar 1796').

De geschilderde figuren zijn levensgroot afgebeeld. Aan de wand hangt een schilderij van de borg Lellens met op de voorgrond een zit-

tende figuur. Het is mogelijk dat de schilder zichzelf heeft afgebeeld en dat het hier om een niet bestaand schilderij gaat. Heel bijzonder is dat de stoelen, waarvan een gedeelte op het schilderij is te zien, bewaard zijn gebleven. Het Groninger Museum heeft eveneens deze stoelen aangekocht en deze worden getoond op de tentoonstelling.

De borg Lellens en zijn bewoners

De borg was oorspronkelijk een voorbeeld van een laat-middeleeuws steenhuis met een in de 17de eeuw aangebouwd dwarshuis, waar in door de tijd heen wijzigingen zijn aangebracht. Het rechthoekige borgterrein werd begrensd door een gracht. Daarbinnen waren enkele tuinen met in het midden de borg, eveneens omgeven door een gracht. Op het voorterrein van de borg stond het schathuis. Op de westhoek van het borgterrein was een kegelvormige heuvel met een koepel gesitueerd. Het is mogelijk dat dit een theehuis is geweest, maar latere beschrijvingen benoemen het als een duiventil. De borg, de grachten, de tuinen en de berg zijn sinds 1897 verdwenen, maar het schathuis is bewaard gebleven.

Elthet tho Lellens (1468 - 1555) was de eerste 'Lellens' die bekend is. Hij was burgemeester van Groningen van 1526 tot 1554. In de 17de eeuw

heeft de familie Gruys de borg bewoond. Hilbrant Gruys en zijn vrouw Gertruyt Horenken hebben in 1666 het kerkje in Lellens laten bouwen, zoals nu nog te lezen is op de gedenksteen in de noordwand van de kerk. In het begin van de 18de eeuw is de borg korte tijd eigendom geweest van de familie Lohman die de borg in 1771 verkocht aan Mr. Lucas Hamminck die gehuwd was met Hermanna van Gesseler. Na zijn overlijden in 1783 kreeg zijn weduwe de borg in vruchtgebruik.

Hermanna van Gesseler hertrouwde in 1787 met Hendrik Louis (of Lodewijk) Wijchgel die afkomstig was van de borg Schattersum te Schildwolde en door zijn huwelijk heer van Lellens werd. Na het overlijden van Hermanna in 1798 kocht Hendrik Louis Wijchgel de borg van de erfgenamen.

Hendrik Lodewijk Wijchgel studeerde aan de Universiteit te Groningen van 1774 tot 1780 en werd doctor in de rechten. Hij leefde van zijn bezit en had daarnaast diverse bestuurlijke functies, zoals plaatsvervangend vrederechter van Loppersum en lid van het gemeentebestuur van Ten Boer. Het gezin Wijchgel van Lellens woonde tijdens de zomermaanden in de borg. In de winter verbleven ze in de stad. In 1795 had Hendrik Lodewijk een prachtig huis aan de Vismarkt hoek Pelsterstraat, het zogenaamde 'Bontehuis', gekocht (in 1856 afgebroken).

Na de dood van Hendrik Louis Wijchgel in 1830 kwam de borg bij akte van scheiding in 1839 toe aan zijn oudste dochter Enna Hillegonda. In 1828 schilderde Willem Bartel van der Kooi twee portretten van Wijchgel en zijn dochter Enna. Op het portret van de dan 71-jarige Wijchgel is in de rechter bovenhoek een gedeelte van de borg te zien. Het is onbekend waar het portret van Enna is gebleven.

In 1858 verkocht Enna de borg Lellens en alles wat daarbij behoorde aan haar neef Adriaan Pieter Paats Wijchgel van Schildwolde en diens echtgenote Geertruida Wildervanck. Adriaan was het derde kind van Lodewijk Hendrik Wijchgel van Schildwolde en Hillegonda Louise Wijchgel van Lellens. Hillegonda Louise was de zuster van Enna en zij was in 1857 overleden. Adriaan woonde met zijn gezin tot zijn dood in 1869 op de borg. Zijn zoon Lodewijk Hendrik Wijchgel erfde de borg. Vanaf 1875 stond de borg leeg en Lodewijk Hendrik verkocht de borg op 19 december 1896 per openbare verkoping. Uit de verkoopakte blijkt dat het gaat om 'de opstal van: a. de burcht "Lellens", staande te Lellens.; b. den daarbij behorenden koepel, staande aldaar, op afbraak, zonder den ondergrond en c. enige op stamstaande eiken- en iepen-boomen, om te kappen'. In de koop waren een aantal zaken niet inbegrepen waaronder 'het portret van Eltet met toebehoren oud burgemeester den stad Groningen, dat zich bevindt boven de deur in de woonkamer'. Dit portret schonk Wijchgel aan de gemeente Groningen en is, als bruikleen van de gemeente, te zien op de tentoonstelling. In de loop van 1897 werden de bomen gekapt en de borg en de koepel gesloopt.

Het interieur van de borg

Uit beschrijvingen in de literatuur over het interieur van de borg blijken de vestibule en één van de kamers in Lodewijk XVI-stijl te zijn uitgevoerd. De kamer had een fraaie schoorsteenmantel in deze klassieke stijl en ongetwijfeld is dit de kamer waar de familie Wijchgel heeft geposeerd, want op het schilderij is een gedeelte van een dergelijke schoorsteenmantel te zien. Mogelijk hebben Lodewijk Hendrik Wijchgel en Hermanna van Gesseler na hun huwelijk in 1787 de vestibule en de kamer gemoderniseerd. Opmerkelijk is ook de Chinese kamer die zich 'boven achter' bevond. De vloer is van groene en gele tegeltjes en 'met op doek geschilderde Chinese tafereelen langs de wanden'. Hier van zijn geen afbeeldingen bekend.

De schilder Gerardus De San

Gerardus De San werd in 1754 geboren te Brugge. Hij was leerling van de Brugse Stadstekenacademie en vertrok in 1781 via Parijs naar Rome waar hij een aantal jaren werkte. Vervolgens werkte hij in Brugge waar hij in 1790 werd benoemd tot directeur van de plaatselijke Academie. Vijf jaar later week hij, vanwege de onrust in Vlaanderen, uit naar Groningen waar een broer van hem priester was. De San werd in Groningen bekend als schilder van portretten en andere genres. In 1798 werd hij benoemd tot directeur van de nieuw opgerichte Tekenenacademie, later Academie Minerva genoemd. In 1830 is Gerardus De San overleden te Groningen.

Tentoonstelling

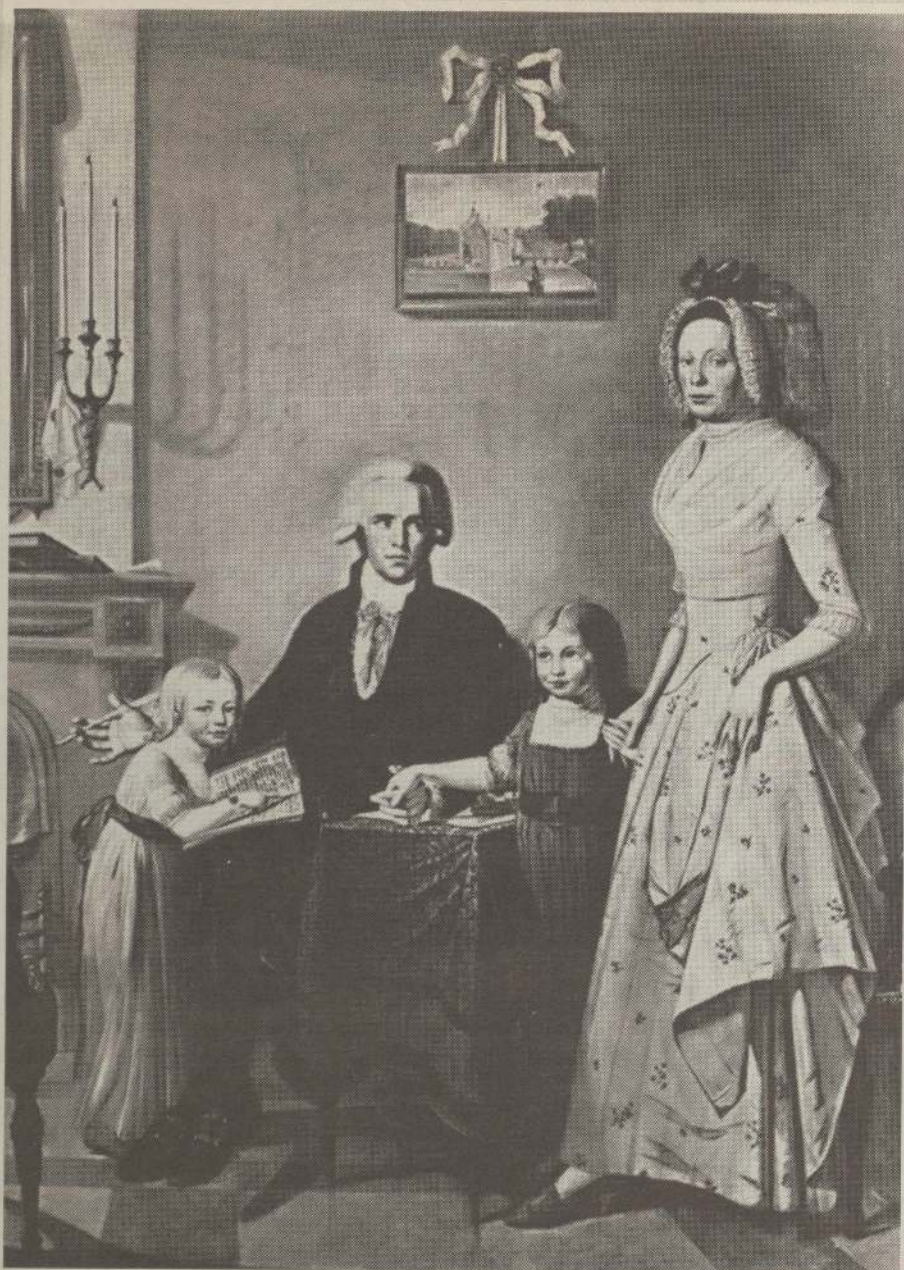
Diverse afbeeldingen van de borg en de omgeving van Lellens uit verschillende perioden tonen hoe de borg er in de loop van de tijd heeft uitgezien. Verder zijn er portretten van leden van de familie Wijchgel. Behalve de stoelen zijn er nog andere voorwerpen te zien die afkomstig zijn van de familie Wijchgel, zoals een heel bijzondere kokosnootbeker, gemaakt door een Groninger zilversmid, een glazen bokaal met het wapen van de familie Wijchgel en delen van een servies van Chinees porselein met een Europese voorstelling.

Lellens

Lellens is een klein dorpje ongeveer 15 km ten noordoosten van de stad Groningen. Sinds 1988 is Lellens volgens de Monumentenwet een beschermd dorpsgezicht. Het dorp ligt op een wierde en aan de doorgaande weg zijn huizen en boerderijen gesitueerd. Vandaag de dag zijn het borgterrein, het schathuis, de oprijlaan met de dubbele rij bomen duidelijk te herkennen. Het schathuis is sinds de sloop van de borg in gebruik genomen als boerderij en is een monument. In de kerk staat onder andere een herenbank met de wapens van Wijchgel en Gesseler.

De kerk en het schathuis zijn te bezichtigen op de zaterdagmiddag gedurende de periode van de tentoonstelling. Nadere informatie kunt u hierover vinden in de tentoonstelling en de info-balie van het Groninger Museum.

Ida Stamhuis

Gerardus De San, Familieportret Wijchgel van Lellens, 1796
olieverf op doek, aankoop met steun van de Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum 1996

Even als Alice in Wonderland in een andere wereld Mode en modefotografie

GRONINGER
MUSEUMKRANT
Mutant Materials 11

In de tentoonstelling 'The New! Theater, part 2' wordt de vernieuwende modefotografie van Inez van Lamsweerde en Vinoodh Matadin gecombineerd met recent aangekochte couture en prêt-à-porter kleding van modeontwerpers als Thierry Mugler, Azzedine Alaïa, Comme des Garçons, John Galiano, Issey Miyake en Vivienne Westwood. De ontwerpen worden getoond op Adel Rootsteins display mannequins, het toonaangevende merk van (etalage)poppen.

Sinds het Groninger Museum mode tot één van de speerpunten van het tentoonstellingbeleid bombardeerde, is deze expositie de tweede in de serie 'The New! Theater'. Beroomde modeontwerpers toonden eerst hun collecties op elf videomonitoren door het hele museum. Ook toen was er sprake van vermenging van mode met theater en spektakel maar deze keer is het wel een heel intrigerende presentatie geworden door de bijzondere opstelling en enscenering.

In de felgekleurde zalen van de tweede verdieping van het Mendini paviljoen waant de bezoeker zich in de andere wereld van het theater, hij maakt een moment deel uit van het Napoleontische hofleven of mag even Alice in Wonderland zijn en verblijven in de wereld van de ruimtevaart met astronauten en robots.

Meteen al in de eerste ruimte, de roze zaal, stukt de adem in de keel bij het zien van de Robot Couture van Thierry Mugler, een creatie van roestvrij staal, waarbij de borst- en bilpartij is uitgespaard. Een glanzende jas van paars satijn ligt achteloos op de grond. De robot is tegenover een zilveren (fruit)schaal van Ettore Sottsass geplaatst en de bezoeker voelt zich even in outer space.

In de verte zijn display mannequins te zien, gehuld in doorschijnende, hoekige gewaden van synthetisch, geplisseerd materiaal in prachtige kleuren van Issey Miyake. De levenloze poppen kijken naar archeologische terracotta potten die zijn opgesteld op gelande Ufo's. Heden en verleden staan oog in oog met elkaar.

Vivienne Westwood weet de sfeer van het ruige leven in Schotland op te roepen met haar Schotse 'national costume' in een wollen ruit met accessoires van bont, suède en kant. Maar het zou Westwood niet zijn, als ze deze parodie niet had gecombineerd met een prachtig gedrapeerde, Indiase tulband in dezelfde ruit. Een buizerd is op het hoofdedksel geland en werpt zijn machtige schaduw op de muur. Op de achterwand zien we een 'maanlandschap' uit 1851 met opvliegende vogels.

John Galiano werd geïnspireerd door de zwangerschap van popzanger/actrice Madonna en ontwierp een prachtige witte japon in de Franse Empire stijl voor het modehuis Givenchy. De helm met rode pluim verstoort de vredige rust van het ontwerp en zorgt voor het nodige contrast.

De modeontwerpen in zuurstokkleuren van Comme des Garçons creëren een optisch spel met vormen. Zij brengen schouder- en rugvullingen onder de kleding aan en veran-

deren daarmee het silhouet van de vrouw. De modeontwerpen zijn tegenover de fotoseries in fluorescerende kleuren van Peter Struycken geplaatst die ook bijna driedimensionaal aandoen.

Een verheven, theatrale sfeer wordt door een fraai zwart-blauw ontwerp van Azzedine Alaïa opgeroepen. De japon is op een hoge sokkel geplaatst, zodat de lange rok uit het strakke lijfje in vloeiende plooiën op de grond valt. Hij is een van de laatste couturiers die nog direct op het vrouwenlichaam ontwerpt, en één van de laatste Meesters. Hij ontwierp de jurk, die helemaal met de hand is genaaid, voor de Biennale in Venetië (1996). De roosjes zijn stuk voor stuk op de ondergrond van viscose en nylon vastgezet. Dit 'object' staat vrijwel alleen in de blauwe zaal, slechts aangevuld met twee huwelijksportretten uit de 17e eeuw.

De twee kleine zaaltjes, links en rechts van de ingangen, en de grote middenzaal zijn gereserveerd voor de (mode)fotografie van de Amsterdamse fotografe Inez van Lamsweerde (1963) en haar partner Vinoodh Matadin (1961).

Zij waren al eerder in het Groninger Museum te zien met een combinatie van reclame- en modefotografie en vrij werk in de tentoonstelling 'Peiling'. In 1996, in 'Printemps/Été' werd mode van Vivienne Westwood gecombineerd met de modefoto's van Van Lamsweerde/Matadin.

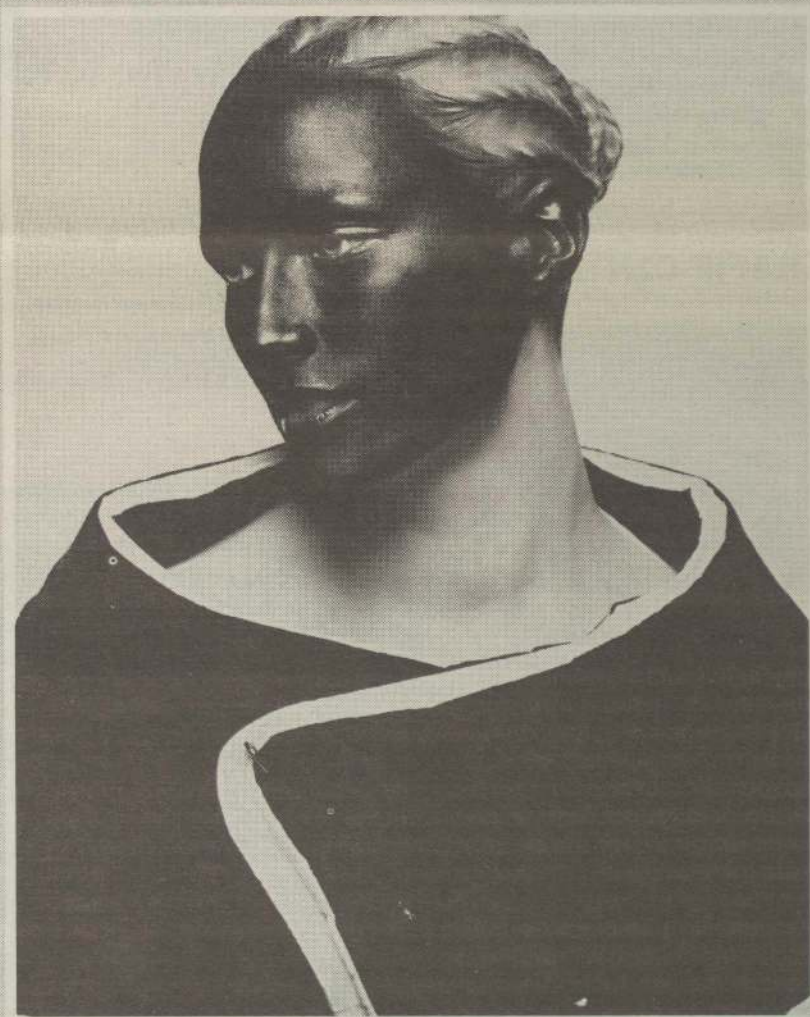
Op deze presentatie zien we behalve modefoto's voor Wolfgang Joop, Mugler Trademark en Patrick Cox ook fotografie in opdracht van bladen en bedrijven als The Face, Visionaire, Vogue Hommes International en Kodak.

In het jaar 2000 zal er een grote overzichtstentoonstelling van het werk van Van Lamsweerde/Matadin georganiseerd worden in het Groninger Museum.

Marie Wollerich

Inez van Lamsweerde & Vinoodh Matadin, Neil, 1996 (voor the Face), beeld manipulatie: Karin Spijker

Inez van Lamsweerde & Vinoodh Matadin, Jade, 1996 (voor Kodak), beeld manipulatie: Karin Spijker

Adel Rootstein mannequins: Etalagepoppen van Vlees en Bloed

Vanaf het moment dat de pop Twiggy in de jaren zeventig op de markt kwam, is de Engelse Adel Rootstein - van oorsprong etaleuse en pruikenmaakster - toonaangevend in het etalagevak. Beroemdheden stellen hun lichaam graag ter beschikking om vereeuwigd te worden in glasvezel. Zo hebben Joan Collins en Karen Mulder bijvoorbeeld al het eeuwige leven dankzij Rootstein. Haar display mannequins worden

door de beroemdste mode-ondernemingen ter wereld gebruikt. Ze worden met de hand vervaardigd. Daarna worden ze beschilderd en van pruiken en make-up voorzien. De mannequins op de tentoonstelling zijn uitgezocht zonder pruiken en make-up om het accent te leggen op het kledingontwerp. Ze zijn in bruikleen gegeven door de Nederlandse Rootsteinagent, M. van Houten Display B.V. uit Rotterdam.

Verschijnt november '97

Frans Haks,
Een calculerende terriër.
Logboek van het
Groninger Museum
16 januari '86 -
31 december '95

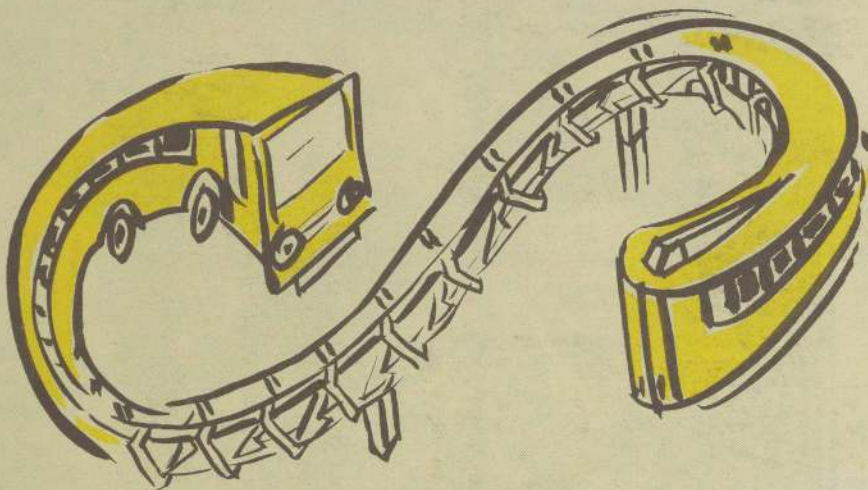
Het ultieme verslag van de wording van het Groninger Museum, een wonder van bouwkunst én doorzettingsvermogen.

Aanbevolen voor kunst- en architectuurliefhebbers, verplicht leesvoer voor beleidsmakers en kunsthistorici, een must voor wethouders en museumdirecteuren!

Ongewoon luxe editie, vormgegeven door Swip Stolk, de vormgever van het grafisch werk van het Groninger Museum. Ca. 450 pagina's, f 59,90

Advertentie: Intermed, uitgever Groninger Museumkrant

Kom met het openbaar vervoer!

Het Groninger Museum: recht tegenover Centraal Station Groningen. Met de trein en/of de bus bent u er zó!
Zonder parkeerproblemen!

Voor meer informatie over reistijden kunt u bellen met OV-Reisinformatie 0900 - 9292 (50ct/m.)

Gado Reisnet, VEONN, GVB en NS
wensen u een prettige reis naar het
Groninger museum

Bus en trein. In heel Nederland thuis.

Siep Oldenzeel,
51 jaar

Hobby's: volleybal,
klaverjassen

Leukste project:

Groninger Museum

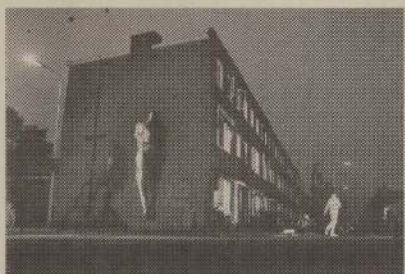
Info:
(050) 542 28 11

De huisschilder
van het
Groninger Museum.

SCHILDERS DE VRIES
Groningen - Assen - Drachten

FOTOGRAFIE CENTRAAL

onderdeel Noorderlicht 1997 'De Hof van Eden'

Triadezaal 14 september t/m 9 november
ELLEN KOOI

Winnaar fotografie-opdracht
gemeente Groningen 1996

Quadrant 14 september t/m 2 november
DE SCHOONHEID VAN HET VERVAL
foto's van René Alberts, Wout Berger,
John Blakemore, Harry Cock

Centrum Beeldende Kunst Groningen

Trompsingel 27
9724 DA Groningen
050-3680160

Cella 14 september t/m 12 oktober
LUCAS KENTER
'Bloemen in het landschap nr. 12'
video-installatie

Noordhoek 14 september t/m 19 oktober
LEO DIVENDAL foto's

lezing op zondag 28 september
Centrum Beeldende Kunst,
Trompsingel 27, aanvang 15 uur:
Leo Divendal over zijn werk
toegang f5,-

Galerie-Studio
Aafke Holman
Borum

Openingsexpositie

Aafke Holman - schilderijen
Mark van Slooten - sieraden
t/m 16 nov.

Sieraden in stock: Ann Goderie, Hilda Klaassen en Olga van Mansom

Herestraat 2, tel. 0594 24 96 21 Open: donderdag t/m zondag van 13.00 - 17.00 uur

Borum ligt aan de N355 tussen Leeuwarden en Groningen

EDO BODE

APPARATENBOUW

Sontweg 17
9723 AT Groningen
Tel.: 050 - 314 26 15
Fax 050 - 313 28 52

* ONTWERP EN ONTWIKKELWERK
* APPARATEN BOUW
* SPECIAAL CONSTRUCTIEWERK

OOK

SAUNA 'S MIDDAGS

's middags speciale prijs

SAUNA
2000

Nieuwe Ebbingestr.147
Groningen
Tel. 050 5730130

Lid Nederlandse
Saunavereniging

Openingstijden:

ma. t/m vr.
14.00- 17.30 uur
18.00- 23.00 uur

Maandagavond
vrouwenavond

ZONDAG
16.00- 23.00 uur

Saunamogelijkheden:

- 2 cabines
- 2 ru ruimtes (roken, niet roken)
- diverse doucheruimtes
- dompelbad (buiten)
- massage
- zonnebanken

maarten bunt

ARTRIAS

publicaties • tentoonstellingen • evenementen

Herman Colleniusstraat 13
Postbus 1486 9701 BL Groningen
Telefoon en fax 050 313 76 43
E-mail artrias.groningen@pi.net

ROCHE
BOBOIS

tel. 312 71 12 oosterstraat 42
9711 NV groningen

Interlubke
Artifort
Montis
Pastoe

De tentoonstelling *Gouden Eeuw in Groningen* benadrukte de pracht en praal in Groningen in de periode 1650-1725. Ook na de Gouden Eeuw was er bij rijke mensen geld genoeg aanwezig om uiting te geven aan hun welvaart. Het achtste paviljoen van De Lucchi is gewijd aan de pronkende elite uit de 18e eeuw.

Jan Albert Sichterman

Verreweg de rijkste Groninger was Jan Albert Sichterman. Na een gelukkige jeugd in Groningen koos hij voor een militaire carrière die abrupt afgebroken werd in zijn 23ste levensjaar. Sichterman raakte betrokken bij een duel om een vrouw. Hij overwon zijn tegenstander maar deze stierf daarbij. Om een proces te ontlopen vertrok Sichterman met gezwinde spoed naar de Oost. In dienst van de VOC kwam hij na een jaar leertijd in Batavia als onderkoopman terecht in Bengalen - het huidige Bangla Desh. Hij trouwde er Sibylla Volkera Sadeli, de dochter van een hoger geplaatste VOC beambte. Na een bewogen carrière eindigde Sichterman als directeur van Bengalen. Vervolgens werd hij in 1744 benoemd in de Raad van Indië om een jaar later naar Nederland terug te keren. Klaarblijkelijk was zijn doodslag verjaard. Sichterman ging in Groningen wonen, waar hij zijn kinderen reeds naar toe had gestuurd. Als koopman in Bengalen had Sichterman een immens kapitaal verzameld. Hij liet het grootste huis van Groningen bouwen aan de Ossenmarkt. Het huis meubileerde hij met kunstschaten, deels meegenomen uit de Oost. Op een grote hoeveelheid Chinees porselein van uiteenlopende typen had hij het familiewapen (een eekhoorn) laten aanbrengen. Naar verluid had hij moren als knecht en in elk geval werd zijn balkon ondersteund door twee grote zwartgeverfde negroïde caryatiden. Over de rijke Sichterman gingen de meest kleurrijke verhalen als zou hij met geld strooien en orgiën hebben gehouden. Maar hiervoor bestaat verder geen bewijs. Na zijn dood in 1764 was zijn huis te groot om te verkopen. Het werd in tweeën gedeeld en als twee woningen verkocht. De imposante ingangspartij werd overgebracht naar het huis van zijn schoonzoon Van Iddekinge. De boedel werd voor een deel verkocht. Op verschillende manieren heeft het Groninger Museum in de loop van de tijd het nodige van zijn bezit in handen gekregen. Zo kwam in 1915 bij de afbraak van het *Hof van Idikken* de deurpartij

De Sichterman deurpartij in Hof van Idikken aan de Turfsingel, foto Gemeentearchief Groningen

met de caryatiden in het museum. In 1994 kreeg het museum van Mevr. Crommeling-Sichterman een prachtige porseleinen fonteinpoot en bak met het familiewapen. Deze stonden eertijds op Sichtermans buitenhuis Woellust bij Wildervank. Het porselein is nu te zien in het paviljoen De Lucchi waar ook de portretten van Sichterman en zijn vrouw hangen. Ze zijn geschilderd door C.L. Haverkamp. Jan Albert Sichterman draagt op zijn borst fier een gouden medaille die hij als admiraal van de retourvloot uit Indië gekregen heeft. De deur, het balkonhek en de schoongemaakte zandstenen caryatiden van zijn huis vormen

een belangrijk element van paviljoen 8. In 1994 gaf mevrouw Crommeling het Groninger Museum ook een groot schilderij van Jan Alberts broer Gerrit Sichterman geschilderd door Cornelis Troost. Al eerder verwierf het museum drie imposante schilderijen van de hand van Philip van Dijk met leden van de familie Sichterman. Een vierde uit deze serie hangt in het Rijksmuseum in Amsterdam. Deze grote werken zijn met regelmaat ergens in het Groninger Museum te zien. In het paviljoen van Starck staat een prachtig kaststel met de familiewapens van Sichterman. Buiten het museum herinnert het reeds meer dan twee hon-

derd jaar gespleten huis aan de Ossenmarkt nog steeds aan Sichterman.

Goossen Geurt Alberda van Dijksterhuis

Sichterman was de rijkste Groninger van zijn tijd, maar er waren meer welvarende lieden. Zo leefde aan het eind van de 18e eeuw Goossen Geurt Alberda van Dijksterhuis. Hij woonde op de borg Dijksterhuis bij Pieterburen dicht bij het wad. Met verve verbeterde hij zijn huis waar hij een mooi beschilderde binnenpoort in de gang plaatste. Op de poort zette hij een opschrift in het latijn dat in vertaling luidt: Dit huis sta tot een mier de zee gans uit zal zuipen en dat een schildpad zat om heel de wereld kruipen. Dat is klaarblijkelijk rond de eeuwisseling gebeurd want de borg is toen afgebroken. Na de afbraak kwam de poort in het Groninger Museum en siert nu de toegang tot paviljoen 8. Het met bloemen beschilderde behang uit dezelfde borg is daar ook te zien. Op de poort van Dijksterhuis is naast het familiewapen van Alberda nog plaats voor een tweede wapen. Goossen Geurt dacht te trouwen met freule Otteline van Reeda-Lynden, maar op het laatste moment vond haar vader een betere partij. Goossen Geurts bleef, zo wijst ook het witte schild uit, ongehuwd. Hij had maatschappelijk gezien ook pech. De machtspositie van de familie Alberda was deels gebaseerd op heerlijke rechten en het toeschuiven van goedbetaalde posities zoals in de regententijd gebruikelijk was. Met de revolutie van 1795 was dat afgelopen. Het lukte hem niet goed zich aan de nieuwe orde aan te passen. In 1830 stierf Goossen Geurt Alberda van Dijksterhuis op de oude borg. Hij was de laatste Ommelanden jonker voor wiens nagedachtenis een rouwbord werd gemaakt. Het hangt nog steeds in de kerk van Pieterburen. Hij bleef voortleven als een vriendelijk en weldadig mens. Paviljoen 8 laat niet alleen Sichterman en Alberda van Dijksterhuis zien maar is ook bedoeld voor andere voorwerpen. Zo staat er een prachtige tafel met marmeren blad afkomstig van de Fraeylemaborg. De tafel is door vier cijfers op de vier poten gedateerd 1773. Een tweetal vitrines zijn afwisselend gevuld met kostbaar zilver en porselein.

Egge Knol

Grand Theatre presenteert controversieel danstheater in een toneelbeeld van Marina Abramovic

Op 23 september speelt de groep Remote Control van de Zweeds/Belgische theatermaker en choreograaf Michael Laub in het Grand Theatre de voorstelling 'Planet Lulu'. Deze spraakmakende internationale voorstelling kan in Groningen gepresenteerd worden door een samenwerking tussen het Grand Theatre en de Stadsschouwburg. De voorstelling is daarna alleen nog in Amsterdam en Tilburg te zien. 'Planet Lulu' is gebaseerd op het toneelstuk 'Lulu' van Frank Wedekind. Bij Laub is er niet één hooggehakke Lulu, maar zijn er vijf. Zij zingzeggen Wedekinds tekst over een vrouw die

geboren is om te verleiden maar daar bepaald niet gelukkiger door wordt. Onafwendbaar stevent ze af op haar eigen noodlot: ze valt in de handen van Jack the Ripper. De vijf Lulu's bevinden zich in een decadente en erotische super-realiëit. Ze zijn omringd door veel microfoons en een aantal mannelijke dansers/poseurs, gechoreografeerd door Hans Tuerlings. Het resultaat is theater dat glossy en prettig oogt, ware het niet dat de tussenliggende stiltes ijselijk pijnlijk zijn en de alom aanwezige humor op den duur slechts verontrustend werkt. Wat de voorstelling extra interessant

maakt is de bijdrage van Marina Abramovic, die vorig jaar veel aandacht trok met haar tentoonstelling in het Groninger Museum en haar voorstelling 'The Biography' in de Stadsschouwburg. Abramovic verzorgde het toneelbeeld van 'Planet Lulu'. Een onderdeel van dit toneelbeeld, in de Volkskrant omschreven als "eenvoudig, chic en esthetisch" zijn vijf zeegroene chaise-longues, die perfect aansluiten op de persoon Lulu: een onweerstaanbaar fenomeen van koele schoonheid.

Rudi Kamminga

**Voorafgaand aan de voorstelling een inleiding van theaterwetenschapper/germanist Karel Huppretz over het werk van Michael Laub en het toneelstuk 'Lulu'.
Aanvang inleiding: 19.30 u (theater open vanaf 19.15 u), toegang gratis
Aanvang voorstelling: 20.30 uur
entree f 22,50 / f 20,- (CJP/65+/stadspas/studentenkaart)/f 17,50 (Grand-pas)
Informatie en reserveren:
050-3140550 (ma-vr 12-17 u)**

**Het Groninger
museum voor schone
kunsten...**

**Milieudienst
Groningen voor een
schone zaak...**

MILIEUDIENST
050 367 1000

flair)lines

(kledingontwerp)
Carla Piebes

(adres)
Folkingestraat 59
9711 JV Groningen
Telefoon (050) 3140139

**HAN VOS
KUNST & CURIOSA**

schilderijen 19de en 20ste eeuw
div. stijlen (w.o. de Ploeg)
spiegels, antiek, glas, enz.

Werk in voorraad van o.a.:

Joh. Dijkstra, J. Altink, Jannes de Vries,
Costerus, St. Eelsingh, W. de Zwart,
C. Soer, A.H. Koning, Th. Goedvriend,
A. Mazure e.v.a.

Tevens inkoop en bemiddeling

Kleine Kromme Elleboog 6
Groningen
(t.o. Broerplein)
Tel. 050-3123526/3122686
Geopend di t/m za vanaf 12.00 uur

Wisselende exposities met hedendaagse surrealisten uit binnen- en
buitenland in 'de enige surrealistische galerie in Nederland'.
Tevens creatieve vakanties en overnachtingen.
Openingstijden: woensdag t/m zondag 13.30 - 18.00 uur
Wij zijn ook op de Gallery Art Show.

kabinet

HENDRIK BEEKMAN

Kerkpad 10, 9073 HX Marrum, tel. 0518 - 41 27 53

GALERIE MEBIUS NOORDHORN

hedendaagse figuratieve kunst

provinciale aankoopsubsidie 10%

openingstijden: donderdag t/m zaterdag 13.00 - 17.00 uur
zondag 14.00 - 17.00 uur

Torenstraat 24 9804 PV Noordhorn tel. 0594-505033 / 06-51110064

**Ja, ik wil persoonlijk
advies voor de
juiste verzekering**

Loop even binnen voor advies.
Schweitzerlaan 12, Groningen.
Of bel gratis 0800-0086.

Groene Land

VERZEKERINGEN
Verzekeren met gezond verstand.

**albion
galerie putti**

Noorderhaven 27/1, 9712 VG Groningen
tel./fax 050 3181805

... met een expressieve toets!

wo t/m za 13.00 - 17.00 uur

**HET
BINNENSTE
BUITEN**

Omdat details het geheel bepalen...

huis- tuindecoratie - banken,
tafels en stoelen: veelal van taakhout, kersenhout etc. -
afkomstig uit landen als Indonesië, India en China. Kadoartikelen uit Thailand, de
Filipijnen, India etc. aardewerk uit o.a. Marokko en Tunesië - spiegels o.a. uit Frankrijk

Folkingestraat 22 • Groningen • (050) 3112659

KUNSTHANDEL RICHARD TER BORG

Stoeldraaijerstraat 56A
9712 BX Groningen
050-3111335 / 3146993

**EXPOSITIE
HENK MELGERS**
(1899 - 1973)

olieverven
gouaches
tekeningen

20 SEPT T/M 1 NOV
OPEN WO-ZA 12.00-18.00

INKOOP

VERKOOP

**PRESENTATIE
H.N. WERKMAN**
(1882 - 1945)

OLIEVERF

JOHAN DIJKSTRA JAN ALTINK
GEORGE MARTENS JAN WIEGERS
JOHAN VAN ZWEDEN
JAN JORDENS JAN VAN DER BAAN
E.A.

TAXATIE

Het Kinderatelier

Het kinderatelier is een werkplaats speciaal voor kinderen. Er is van alles te doen. Voor kinderen van 6 tot en met 12 jaar zijn er spik-splinter-nieuwe cursussen. 'Kleuteratelier' is voor kinderen van 4 en 5 jaar.

Bij al deze activiteiten krijg je steeds een korte rondleiding in het Museum en daarna ga je zelf aan de slag in het kinderatelier. Daar maak je werkstukken van papier, verf, gips, klei of andere materialen.

Kleuter-Atelier

Kleuter-Atelier is voor kleuters én ouders. Je komt 10 keer naar het Museum met je vader of moeder. Elke les ga je eerst met een groepje in het Museum kijken naar echte kunstwerken. Daarna ga je zelf werkstukken maken met allerlei verschillende materialen. Je gaat tekenen, schilderen, kleien en nog veel meer. Ook je vader of moeder maakt werkstukken. Elke week kiezen we iets anders uit.

Periode Kleuteratelier 1: september - december
Kleuteratelier 2: januari - april

Schilder-Atelier

Heb je wel eens bedacht hoeveel verschillende soorten schilderijen er zijn? Oude en nieuwe, grote en kleine, met mensen of dieren. In het Museum ga je naar heel verschillende schilderijen kijken. In het kinderatelier ga je zelf schilderen. Met grote kwasten en kleine kwasten. Op papier, op karton en zelfs op echt schildersdoek. En natuurlijk maak je ook een fantastische lijst voor je eigen schilderij.

Periode september - oktober

Een vaas van rubber, ik schrik me de blubber

Stoelen, tafels, sieraden en vazen kun je van allerlei materialen maken. In het Museum krijg je voorwerpen te zien van de gekste materialen. Karton, rubber, plastic, je kunt het zo gek niet bedenken of je vindt het wel in het Museum.

Eerst kijken en dan zelf aan de slag met... allerlei gekke materialen natuurlijk.

Periode november - december

Kinderrondleidingen

In de herfstvakantie zijn er rondleidingen speciaal voor kinderen. Je gaat met een groep kinderen kijken naar één speciale tentoonstelling in het Museum. In het tweede deel van de rondleiding krijg je tips hoe je zelf werkstukken kunt maken of je gaat zelf iets maken.

Voor kinderen vanaf 6 jaar
Wanneer 12, 15 en 19 oktober

Voor informatie over alle kinderactiviteiten kun je bellen met Geeke Voortman, Coördinator Kinderactiviteiten, 050-3666555 (maandag t/m woensdag, 9.00 - 17.00 uur).

Tentoonstellingsprogramma

Inez van Lamsweerde & Vinoodh Matadin
THE NEW! THEATER, part II
24 juni t/m 23 november 1997
Paviljoen Mendini 2

MARTEN KLOMPIEN
23 augustus t/m 16 november 1997
Ovale zaal west

LELLENS, RONDOM AANKOOP WIJCHGEL
23 augustus t/m 16 november 1997
Ovale zaal oost

MUTANT MATERIALS IN CONTEMPORARY DESIGN
14 september t/m 30 november 1997
Paviljoen Coop Himmelb(l)au

JOB HANSEN - door de wind getekend, door het licht gekleurd
28 september t/m 23 november 1997
Paviljoen Mendini 1

GRONINGER KEUR
28 september t/m 23 november 1997
Paviljoen Mendini 1

Aanmeldingskaart

voor de Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum

De ondergetekende, naam en voorletters:

Volledig adres:

geeft zich op als lid van de Vereniging van Vrienden van het Groninger Museum.
O De contributie bedraagt f 30,- per jaar / PARTNERLIDMAATSCHAP f45,-

Een acceptgirokaart wordt u toegezonden.

De ondergetekende heeft de volgende suggesties en/of wensen met betrekking tot de vereniging of het museum:

datum

een postzegel plakken is niet nodig

handtekening

Vereniging van Vrienden van het
Groninger Museum
Antwoordnummer 657
9700 WB Groningen

Evenementen najaar

'Job Hansen - door de wind getekend, door het licht gekleurd'
dr. Henk van Os: 'het fenomeen Job Hansen'
Datum: 12 oktober,
11.00 - 12.00 uur

drs. Han Steenbruggen:
'Job Hansen in context'
Datum: 26 oktober,
11.00 - 13.00 uur

'Groninger Keur'
drs. Jean Pierre van Rijen:
Groninger zilver
Datum: 18 en 25 oktober,
14.00 - 16.00 uur

'Mutant Materials in Contemporary Design'
Paola Antonelli (VS) e.a.: materialen
en technieken in hedendaags design

De spraakmakende tentoonstelling 'Mutant Materials in Contemporary Design' is aanleiding voor het organiseren van een **designmiddag** in het Museum. Op deze middag zal Paola Antonelli, designconservator van het Museum of Modern Art in New York, toelichting geven op de tentoonstelling. Tevens zullen enkele Nederlandse ontwerpers, van wie werk op de tentoonstelling te zien is, en designspecialisten hun licht laten schijnen op hun werkwijze en op het hedendaagse design. Daarna is er gelegenheid tot discussie.
Datum: 2 november

(Bovenstaand programma is onder voorbehoud)

Voor meer informatie:
Gerda Vrugteman, 050 3666555.

Groninger Museum

Museumeiland 1
9711 ME Groningen
Postbus 90
9700 ME Groningen

Telefoon: 050-3666555
Fax: 050-3120815
Informatielijn: 0900-8212132

Internet: www.groninger-museum.nl
E-mail: gronmus@inn.nl

Openingstijden museum:
dinsdag t/m zondag 10.00-17.00 uur
's maandags: gesloten
gesloten: 25 december, 1 januari

Museumwinkel:
Openingstijden als museum
Museumcafé:
dinsdag t/m zondag 9.30-17.30 uur
Bibliotheek:
dinsdag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur

Toegangsprijzen	
Volwassenen	10,-
Kinderen tot 16 jr	6,-
CJP/65+	7,-
Kinderen tot 5 jr.	gratis
Vriend van het Museum	gratis
Museumjaarkaart	gratis
Schoolgroepen	2,-
Groepstarief vanaf 10 pers.	8,50

Museum ligt tegenover bus en NS-station. Per auto: A7 via Drachten of A28 via Zwolle afslag centrum richting NS-station

Een groot deel van de collectie kunstnijverheid en historie is te zien in de Menkemaborg, in Uithuizen
Open: tot 1 april, 10-12 uur / 13-16 uur, maandags gesloten.
Vanaf 1 april tot 1 november, 10-12 uur / 13-17 uur (elke dag open)
Voor meer informatie en overige activiteiten 0900-8212132

GRONINGER MUSEUMKRANT 15

Ambassadors Club

ABN AMRO
Delta Invo
Esha Nederland bv
N.V. Nederlandse Gasunie
PTT Telecom
Ogilvy & Mather
Rottinghuis Aannemingsbedrijf
Team 4 Architecten
Media Max Group
Schilders de Vries

Colofon

GRONINGER MUSEUMKRANT
jaargang 10 nummer 3 1997

Redactie:
Steven Kolsteren
Hanneke Huls
Jeanine de Boer
José de Lange

Foto's:
John Stoel, Haren
tenzij anders vermeld

Foto's hartpagina:
links:
K. Kawasaki (1949)
Carna, opvouwbare rolstoel, 1991 (1989),
Gefabriceerd door SIG Workshop Co., Ltd., Japan,
Titanium frame, rubber zitting en banden, aluminium wielen

rechts:
Job Hansen, Runderen, 1956,
olieverf op hardboard,
particuliere collectie

ISSN: 0929-4392

OPLAGE: 30.000
Frequentie: 4x per jaar

Uitgever:
Uitgeverij Intermed
Stationstraat 4
Postbus 1215
9701 BE Groningen
Telefoon/fax:
050 312 00 42 / 050 313 93 73
Directeur: G. Hartevelde

Intermed

Lid Kon. Ver. M.K.B. Ned.
Lidnr. 0173785

Advertentieverkoop:
Uitgeverij Intermed

Vormgeving voorpagina:
Swip Stolk

Vormgeving/opmaak:
Studio Intermed

Drukkerij:
Wegener Sijthoff Nieuwsdruk

De uitgever is niet aansprakelijk voor zetfouten, redactionele fouten en is op geen enkele wijze aansprakelijk voor de werkzaamheden van de drukker

© 1997

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

IM-579

Vendubuis
Van den Hende

Veilingen en taxaties
te Groningen sedert 1950

Regelmatig veilingen
van moderne en oude kunst,
modern design, antiquiteiten,
zilver, sieraden en juwelen,
antiquarische boeken.

Westerbinnensingel 15-17c
9718 BR Groningen
Telefoon(050) 312 77 33 - 318 50 20
Fax (050) 313 49 58

Gallery Art Show

Martinihal - Groningen

Lustrum

30 oktober 1997
31 oktober 1997
1 november 1997
2 november 1997

E-mail: galart@inn.nl

5

Ballast & Bonekamp

ATELIER VOOR GLASTOEPPASSING

Glas-in-lood

Brandschilderen

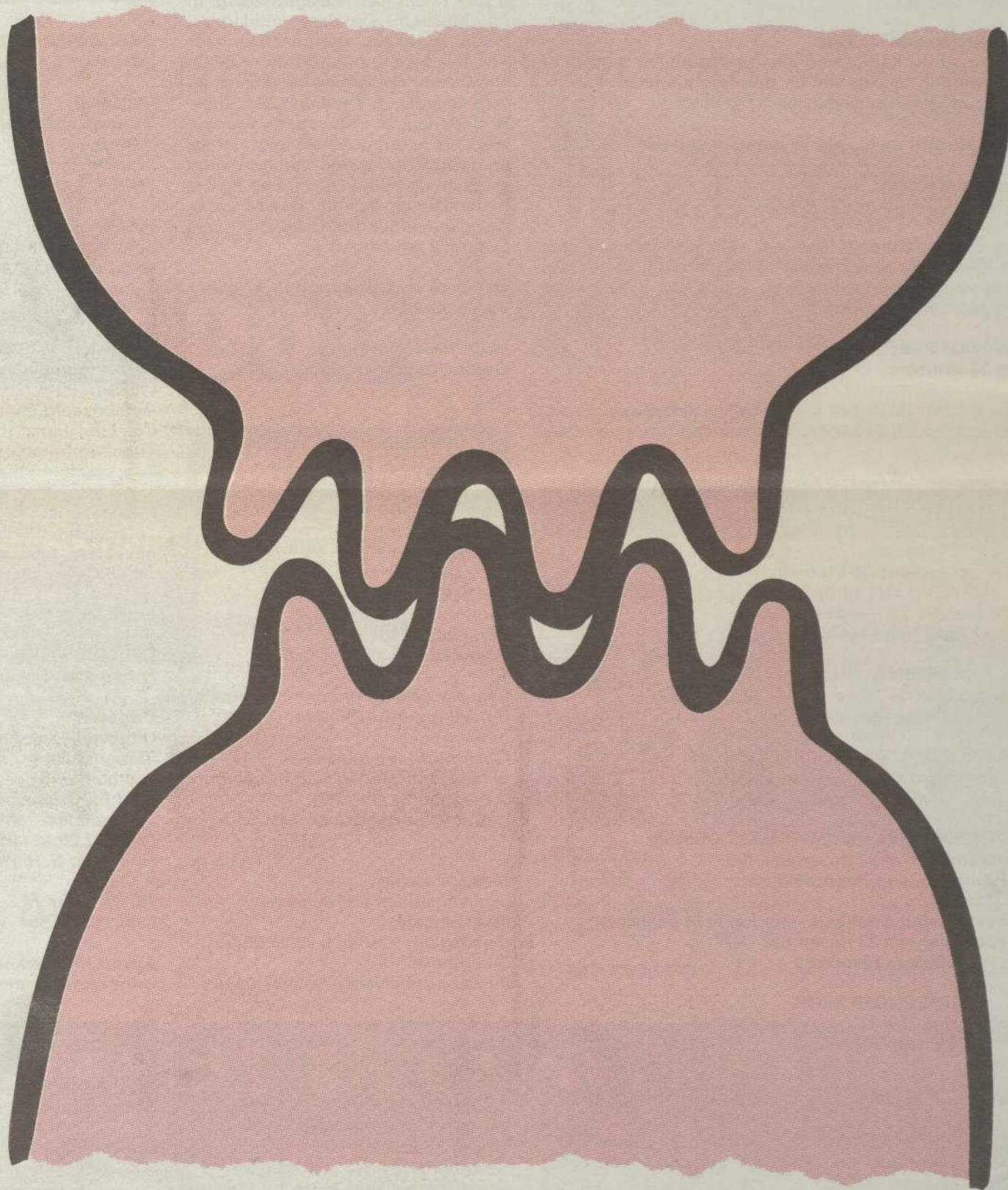
Applique

Glasbewerkingen als:

buigen, graveren,

slijpen, stralen

Lustrum 3 - 9712 KG Groningen - (050) 318 40 32

Het past. Twee bedrijven slaan de handen ineen om samen sterker te staan. Frico Dagverse Melkproducten zal daarom voortaan Coberco gaan heten. Dezelfde melk uit dezelfde fabriek.

Het enige dat verandert is de naam. En dus de verpakking. Die over een paar weken in de winkel is te vinden. Op de plek van de oude Frico-pakken. De lekkerste melk van vertrouwde bodem. Nu met aantrekkelijke spaaractie. Op uw gezondheid.

Frico Dagvers en Coberco gaan samen verder als Coberco.

